

Adam KOZAK
<https://orcid.org/0000-0002-7601-5298>
Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk (Poznań)

Piętnastowieczne listy kandydatów do święceń z archidiecezji gnieźnieńskiej

Zarys treści: W artykule podjęto próbę wskazania okresu, kiedy w polskiej prowincji kościelnej rozpoczęto prowadzenie rejestrów osób przyjmujących święcenia duchowne i określenia formy kancelaryjnej najstarszych wykazów. W tym celu omówiono cztery niepublikowane dotąd przekazy, które udało się zidentyfikować jako XV-wieczne listy kandydatów do święceń. Pierwszy zachował w rękopisie Biblioteki Jagiellońskiej o sygnaturze 143 III, trzy kolejne zaś odnaleziono zostały w 2015 r. wśród dokumentacji konsystorza gnieźnieńskiego i przechowywane są obecnie w zbiorach Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie. Artykuł dopełnia edycja krytyczna prezentowanych wykazów.

Abstract: The paper attempts to identify the period when the Polish ecclesiastical province started keeping ordained priests' registers, and to determine the chancellery form of the oldest lists. For this purpose, four previously unpublished records are discussed, which could be identified as fifteenth-century lists of candidates for ordination. The first was preserved in the manuscript kept at the Jagiellonian Library under the reference number of 143 III, while three others were found in 2015 among the documentation of the Gniezno consistory and are now stored in the collection of the Archdiocesan Archive in Gniezno. The article is supplemented with a critical edition of the presented lists.

Słowa kluczowe: święcenia duchowieństwa, rejestry święceń, źródła kościelne, późne średniowiecze, archidiecezja gnieźnieńska

Keywords: ordination of the clergy, ordination lists, Church sources, Late Middle Ages, Archdiocese of Gniezno

Ostatnie lata przyniosły wiele studiów, które znacząco poszerzyły naszą wiedzę o święceniach duchowieństwa w późnośredniowiecznej i wczesnonowożytnej Polsce¹. Wymienić tu wypada chociażby

¹ Por. też przykładowe opracowania dotyczące tego zagadnienia w późnośredniowiecznych: Anglii (V. Davis, *Clergy in London in the Late Middle Ages. A Register of Clergy Ordained in the Diocese of London Based on Episcopal Ordination Lists 1361–1539*, London 2000), Czechach (E. Doležalová, *Světceni pražské diecéze 1395–1416*, Praha 2010; Z. Hledíková, *Svěcení duchovenstva v církvi podjednou. Edice pramenů z let 1438–1521*, Dolní Břežany 2014) oraz Prusach (M. Sumowski, *Święcenia duchowieństwa w późnośredniowiecznych Prusach*, Roczn. Hist., 85, 2019, s. 27–89). Z prac poświęconych święceniom w nowożytnej Polsce warto odnotować najważniejsze edycje: *Księgi egzaminów do święceń w diecezji krakowskiej z lat 1573–1614*, oprac. Z. Pietrzyk, Kraków 1991; *Księga egzaminów do święceń w diecezji gnieźnieńskiej z lat 1563–1603*, oprac. Z. Pietrzyk, Kraków 2009; *Katalog duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego na podstawie ksiąg święceń biskupów wrocławskich 1650–1810/12*, oprac. S. Jujeczka, H. Gerlic, W. Könighaus, Wrocław 2014 (na s. 26–31 skrupulatnie zebrana literatura odnosząca się zarówno do średniowiecza, jak i epoki nowożytnej); *Klerycy z ziem polskich, litewskich i pruskich święceni w Rzymie (XVI – pocz. XX w.)*, oprac. S. Jujeczka, Wrocław 2018 (katalog zbierający rozproszone dane o święconych).

publikacje Arkadiusza Borka (analiza rejestrów święceń z diecezji włocławskiej z lat 1496–1511 oraz rozważania nad wydawaniem spisów w formie baz danych)², Anny Łosowskiej (opracowanie i edycja spisów wyświęconych przez biskupów przemyskich w początkach XVI stulecia)³, a także prace szczególnie aktywnego na tym polu Krzysztofa Kaczmarka (święcenia w archidiecezji gnieźnieńskiej w latach 1482–1493 oraz pomniejsze artykuły i przyczynki źródłowe)⁴. Dostępność wspomnianych publikacji zwalnia mnie z obowiązku ponownego prezentowania podstawowych zagadnień prawno-kanonicznych związanych ze święceniami, takich jak warunki ich przyjęcia (wiek kandydata, wiedza, przeszkody, tytuł do święceń) i przebieg procesu ordynacji (egzamin, dopuszczalne terminy, wymagana dokumentacja, np. dymisoria, formaty, prowizje)⁵. Chciałbym przyrzeć się jedynie dwóm ściśle źródłowym kwestiom: w jakim czasie w polskiej prowincji kościelnej rozpoczęto rejestrację osób, którym udzielano (bądź zamierzano udzielić) święceń duchownych?, a także jaką formę kancelaryjną (zewnątrzną) nadawano wykazom ordynowanych? Aby wskazać możliwe odpowiedzi, omówione zostaną nieuwzględnione w dotychczasowych badaniach przekazy: spis dopuszczonych do święceń zachowany w jednym z rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej (BJ, rkps 143 III) oraz fragmenty rejestrów odnalezione wśród gnieźnieńskich dokumentów konsystorskich w 2015 r. (Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie, ACons. H 491–493). W aneksie do artykułu umieszczono edycję prezentowanych zabytków.

Najwcześniejsze przykłady rejestracji święceń duchowieństwa znane są z Anglii, gdzie pierwsze zachowane listy sporządzono już w latach 60. XIII w. (na początku kolejnego stulecia wykazy umieszczano już powszechnie w aktach czynności biskupów poszczególnych diecezji)⁶. Dalej, z XIV i XV w. pochodzą najstarsze rejestry ordynowanych z terenów dzisiejszej Hiszpanii (diecezja Barcelona, wykaz z lat 1345–1348; Palma de Mallorca, 1377–1390), Czech (Praga, 1355 i 1395–1416), Francji (Sens, 1395–1397), Niemiec (Bamberg, od 1436) oraz Prus (diecezja pomezkańska, 1480–1481)⁷. W Polsce rejestry wyświęconych pojawić się miały kilkadziesiąt lat później niż w większości krajów ościennych. Za najstarsze uchodzą dotąd dwie krótkie (obejmujące 10 i 11 imion) listy akolitów wyświęconych przez biskupa krakowskiego Jana Rzeszowskiego z 1473 i 1475 r.⁸, a następnie obszerne już rejestry ordynowanych z archidiecezji gnieźnieńskiej z lat 1482–1493 (Zbigniew Oleśnicki, a także jego biskupi

² A. Borek, *Święcenia duchowieństwa w późnośredniowiecznej Polsce. Praktyka i jej uwarunkowania na przykładzie włocławskich wykazów święceń*, St. Źródł., 52, 2014, s. 45–71; tenże, *Baza danych jako forma edycji wykazów święceń duchowieństwa*, Roczn. Hum., 64, 2016, z. 2, s. 59–88. Analizowane przez A. Borka spisy zostały wydane przez W. Kujawskiego, *Wykazy święceń z najstarszej księgi akt działalności biskupów włocławskich (Kurozwęckiego i Przerębskiego – lata 1496–1511)*, ABMK, 72, 1999, s. 23–112, a następnie omówione przez A. Gąsiorowskiego, *Święcenia w diecezji kujawskiej na przełomie XV i XVI wieku*, Roczn. Hist., 67, 2001, s. 79–105.

³ A. Łosowska, *Duchowni wyświęceni w Lublinie przez biskupa przemyskiego Macieja Drzewickiego (28 II 1506)*, ABMK, 100, 2013, s. 245–264; taż, *Wykazy wyświęconych w diecezji przemyskiej w pierwszej połowie XVI wieku*, „Premisla Christiana”, 16, 2014/2015, s. 201–250.

⁴ K. Kaczmarek, *Święcenia duchowieństwa w diecezji gnieźnieńskiej w latach 1482–1493*, Poznań 2018 (tu także przegląd polskiej i zagranicznej literatury przedmiotu oraz najpełniejsza bibliografia prac autora); tenże, *Cztery świadectwa święceń duchownych z diecezji krakowskiej z XV i XVI wieku*, „Folia Historica Cracoviensia”, 24, 2018, nr 1, s. 9–25; tenże, *Trzy średniowieczne świadectwa święceń duchownych diecezji plockiej*, „Saeculum Christianum”, 26, 2019, nr 1, s. 49–59.

⁵ A. Borek, *Święcenia*, s. 46–49; M. Sumowski, *Święcenia*, s. 32–58.

⁶ W.J. Dohar, *Medieval Ordination Lists. The Origins of a Record*, „Archives. The Journal of the British Records Association”, 20, 1992, nr 87, s. 27–28; D.E. Thornton, *How Useful are Episcopal Ordination Lists as a Source for Medieval English Monastic History?*, „The Journal of Ecclesiastical History”, 69, 2018, nr 3, s. 496–497.

⁷ E. Doležalová, *Svěčenci pražské diecéze*, s. 15–16, 48–54; *Katalog duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego*, s. 28–31; K. Kaczmarek, *Święcenia duchowieństwa w diecezji gnieźnieńskiej*, s. 7–9; M. Sumowski, *Święcenia*, s. 58–73, 80–85. M. Sumowski zebrał również rozproszone wzmianki źródłowe świadczące o prowadzeniu w diecezjach pruskich wykazów święceń już na przełomie XIV i XV stulecia (tamże, s. 57–58 oraz formuła wydana na s. 76–77). Omawiając sytuację w Czechach, warto zwrócić też uwagę na dokument praskiego wikariusza generalnego z 10 VIII 1398, gdzie potwierdza on fakt udzielenia święceń duchownemu na podstawie „rejestru czy też metryki kleryków”; *Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV*, t. 1, cz. 6, wyd. V. Jenšovská, Praga 1982, regest nr 6560.

⁸ K. Kaczmarek, *Święcenia duchowieństwa przez biskupa krakowskiego Jana Rzeszowskiego († 1488)*, „Folia Historica Cracoviensia”, 18, 2012, s. 143–164; zob. też *Księgi egzaminów*, s. 26, gdzie Z. Pietrzyk na podstawie informacji W. Urbana anonsował istnienie drugiej z opracowanych przez K. Kaczmarka list.

pomocniczy Andrzej i Jakub) oraz z diecezji włocławskiej prowadzone od 1496 do 1511 r. (Krzesław z Kurozwęk i Wincenty Przerębski). Zinventaryzowane dotąd w Polsce wykazy co do zasady odnajdywane były w księgach czynności biskupów (co charakterystyczne, dotyczy to tylko niektórych diecezji i tylko części ich ordynariuszy)⁹, w związku z czym za zjawiska wyjątkowe uznawano listę wyświęconych w 1516 r. przez kujawskiego biskupa pomocniczego Aleksandra Myszczynskiego, którą wniesiono do akt konsystorza włocławskiego¹⁰, oraz prowadzoną w latach 1514–1530 w diecezji płockiej odrębną (tj. gromadzącą wyłącznie informację o święceniach) księgę ordynowanych przez biskupa pomocniczego Piotra Lubarta z Krakowa¹¹.

Listy ordynowanych pochodzące z Anglii są nie tylko najstarszymi znanymi. Ze względu na ich liczbę¹², a także różnorodność form kancelaryjnych zachowanych rejestrów, pozwalają one także na dokładne odtworzenie procesu dokumentowania kilkietapowej procedury przystępowania kandydatów do święceń duchownych. Dają one też wgląd w lokalne różnice w sposobach prowadzenia stosownych akt. Zagadnieniem tym zajmował się gruntownie William J. Dohar, który zauważył m.in., że rejestry duchownych dopuszczonych do ordynacji przygotowywali wyznaczeni przez biskupa egzaminatorzy, których zadaniem była weryfikacja zgłaszających się kandydatów (sprawdzano tu chociażby ich wiedzę, umiejętności, życie, obyczaje oraz tytuł do święceń wyższych; badano także okazywane dokumenty). Listy te wykorzystywano następnie kilka dni później (egzaminacje rozpoczynały się zwyczajowo w środę) podczas samej ceremonii (co do zasady odbywającej się w sobotę) – wyczytywano z nich imiona prezentowanych biskupowi kandydatów do święceń (był to jednocześnie rodzaj drugiego egzaminu, hierarcha miał bowiem prawo odrzucenia przedstawianej osoby). Co oczywiste, rejestry były wartościowe dla administracji kościelnej także po uroczystości (choćby jako dowód udzielenia sakramentu czy zbiór informacji o ordynowanym klerze i jego poręczycielach), stąd przeważanie dbano o ich zabezpieczenie¹³. Najczęściej sporządzone przez egzaminatorów listy były ostatecznie przepisywane do odpowiedniej księgi czynności biskupich (stało się to standardem w XIV w., a było związane z rozwojem kancelarii i okrzepnięciem formy księgi wpisów)¹⁴, zdarzało się też, że oryginalne wykazy (*schedulae* przygotowywane czasem na skrawkach pergaminu) wszywano dla oszczędności czasu bezpośrednio do akt, wreszcie znane są też przypadki tworzenia odrębnych ksiąg święceń¹⁵. Z kolei w drugiej połowie XIII stulecia praktykowano nieraz gromadzenie oryginalnych wykazów osobno (bez związku z właściwymi

⁹ K. Kaczmarek, *Święcenia duchowieństwa w diecezji gnieźnieńskiej*, s. 9–10, gdzie pełna lista znanych wykazów święceń do połowy XVI w. Znane są rejestry w aktach (arcy)biskupów: gnieźnieńskich (tylko z czasów Zbigniewa Oleśnickiego młodszego), krakowskich (tylko z czasów Jana Rzeszowskiego), przemyskich i włocławskich (prowadzone najbardziej konsekwentnie); por. I. Skierska, *Źródła do badania praktyk religijnych w średniowiecznej Polsce: akta sądów kościelnych i kapituł*, ABMK, 87, 2007, s. 185–194 (katalog wszystkich zachowanych ksiąg czynności biskupów z okresu średniowiecza – wypada zwrócić tu uwagę na dobrze zachowane zespoły ksiąg administracyjno-sądowych biskupów poznańskich, krakowskich i płockich).

¹⁰ K. Kaczmarek, *Święcenia duchowieństwa we Włocławku w 1516 roku*, Zap. Hist., 78, 2013, nr 4, s. 108–116.

¹¹ E. Wiśniowski, *Duchowni święceni w roku 1515 w świetle płockiej księgi święceń*, Roczn. Hum., 34, 1986, nr 2, s. 507–512. Prowadzenie rejestrów kandydatów przystępujących do święceń w formie osobnych ksiąg upowszechniło się w Polsce dopiero po soborze trydenckim (*Katalog duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego*, s. 31–32). Warto zauważyć, że w sąsiednich Czechach taką formę znano już pod koniec XIV w.; zob. *Liber ordinationum cleri 1395–1416*, wyd. A. Podlaha, Pragae 1922 (opis rękopisu na s. III–XI).

¹² D.M. Smith, *Guide to Bishops' Registers of England and Wales. A Survey from the Middle Ages to the Abolition of Episcopacy in 1646*, London 1981 (tu m.in. wykaz znanych list święconych); por. też edycje źródłowe cyt. przez K. Kaczmarka, *Święcenia duchowieństwa w diecezji gnieźnieńskiej*, s. 17, przyp. 61, oraz ostatnio *The Register of Simon Sudbury, Archbishop of Canterbury, 1375–1381*, wyd. F.D. Logan, Woodbridge 2020, s. 241–289.

¹³ W.J. Dohar, *Medieval Ordination Lists*, s. 17–36.

¹⁴ Por. K. Kaczmarek, *Święcenia duchowieństwa w diecezji gnieźnieńskiej*, s. 17–21, gdzie analizując wykazy święconych z księgi arcybiskupa Zbigniewa Oleśnickiego (i zwracając szczególną uwagę na nieścisłości w listach oraz nanoszone gdzieś tam poprawki), autor doszedł do analogicznego wniosku (zdaje się, że nie znał pracy W.J. Dohara) – rejestry znane z polskich akt czynności biskupich stanowią kopie wykazów sporządzonych przez egzaminatorów na luźnych kartach bądź składkach; dla K. Kaczmarka nie jest natomiast jasne, dlaczego kancelarie tylko niektórych hierarchów podejmowały się trudu przepisywania list.

¹⁵ W.J. Dohar, *Medieval Ordination Lists*, s. 19, 28, 35.

aktami biskupimi), za co odpowiadać mieli wyznaczeni urzędnicy. Nie jest zaskakujące, że skutkiem tej praktyki było zaginięcie najstarszych angielskich list święconych (obowiązek rejestracji wprowadził synod legacki z 1237 r., a najstarsze wykazy pochodzą, o czym była już mowa, z lat 60. XIII w.) oraz generalnie mała liczba zachowanych rejestrów z XIII w.¹⁶ Wydaje się, że zbliżone zwyczaje kancelaryjne mogły być stosowane w XV-wiecznej Polsce.

Pierwszy z prezentowanych tu wykazów święconych (zob. Aneks A) przetrwał do naszych czasów w przechowywanej w Bibliotece Jagiellońskiej księdze formularzowej (BJ, rkps 143 III: *Formulae variae processuum et instrumentorum, ex actis consistorii Gnesnensis [1357–1427] maxima parte depromptae; dalej: lista A*)¹⁷. Gromadzi ona przede wszystkim koncepty dokumentów oficjała gnieźnieńskiego Mikołaja Strzeszkowica (ok. 90% objętości tomu, pochodzą one głównie z lat 1402–1404) i została sporządzona przez pisarza konsystorskiego, późniejszego archidiacona gnieźnieńskiego Mikołaja Kickiego¹⁸. Rejestr, który zamierzał już przed laty wydać Antoni Gąsiorowski, znajduje się na k. 133v kodeksu¹⁹. Wedle oryginalnego nagłówka zawiera on imiona duchownych (szczegółowe informacje o dziewięciu ordynowanych w aparacie do edycji), którym w katedrze gnieźnieńskiej 29 III 1404, tj. w Wielką Sobotę, udzielono święceń subdiakonatu. Na pierwszy rzut oka wydawać się może, że lista została wciągnięta do formularza jako wzorzec dla prowadzenia tego typu dokumentacji w przyszłości. Tezie tej przeczy jednak szczegółowa analiza rękopisu. W pierwszej kolejności należy zauważyć, że k. 133 stanowi pojedynczy arkusz doszyty wtórnie do składki z wykorzystaniem zakładki. Powoduje to, że brzeg arkusza jest cofnięty o 2 cm w stosunku do sąsiednich kart, a część rejestru święconych jest trudna do odczytania z powodu mocnego zszycia bloku rękopisu (nie przewidziano odpowiednich marginesów, które uwzględniono z kolei przy zapisach ze strony *recto*)²⁰. Karty nie obejmuje też zachowana na sąsiednich stronach oryginalna średniowieczna foliacja. Dalej, k. 133 nosi ślady po pierwotnym złożeniu (do formatu *folio fracto*), a sama lista święconych spisana jest na wyznaczonej w ten sposób prawej połowie strony. Obok, w lewej kolumnie, umieszczono notę (*questio iuridica*) pisaną wzdłuż dłuższej krawędzi arkusza (tj. w orientacji pionowej)²¹, z kolei koncept dokumentu (datowany na 21 IV 1404²²) i fragmenty formuł ze strony *recto* wykorzystują całą szerokość karty. Świadczy to, że rejestr duchownych został sporządzony jako pierwszy na arkuszu, pozostałe teksty zaś zostały dopisane wtórnie, może już po dołączeniu karty do kodeksu²³. Wreszcie odnotować należy, że choć wykaz ordynowanych subdiaconów spisany został jedną ręką główną, to przy imionach sześciu ze święconych odnaleźć można glosy-komentarze o kandydatach („nichil dedit”, „expeditus”) sporządzone inną ręką pisarską (jedną lub dwoma – jednoznaczne rozstrzygnięcie nie jest tu możliwe ze względu na silne skrócenie słów). Zebrane obserwacje pozwalają sformułować tezę, że omawiany wykaz nie jest kopią stworzoną na

¹⁶ Tamże, s. 26–28 (s. 28: „it became the custom in some dioceses that ordination record should be kept by various officials in the episcopal household”), 34–35 (s. 35: „in some places examination lists were drawn up by scribes in the employ of the examiners and kept by certain members of the bishop’s household”).

¹⁷ *Catalogus codicum manuscriptorum medii aevi Latinorum qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur*, t. 1, oprac. Z. Włodek, J. Zathej, M. Zwiercan, Wratislaviae i in. 1980, s. 116–151 (opis kodeksu przygotowała M. Kowalczyk, a zweryfikował M. Zwiercan). Skan rękopisu dostępny jest w Jagiellońskiej Bibliotece Cyfrowej, <<https://jbc.bj.uj.edu.pl/publication/397129>> [dostęp: 29.06.2021].

¹⁸ Większość ze zgromadzonych w księdze dokumentów została już wydana w t. 6 i 7 KDWiKp.; zob. też M. Czyżak, *Kapituła katedralna gnieźnieńska w świetle metryki z lat 1408–1448*, Poznań 2003, s. 371–372 (biogram Strzeszkowica); P. Dembiński, *Poznańska kapituła katedralna schyłku wieków średnich. Studium prozopograficzne 1428–1500*, Poznań 2012, s. 548–551 (biogram Kickiego).

¹⁹ *Catalogus codicum manuscriptorum*, s. 134 (cod. 143, nr 104; M. Kowalczyk opisuje listę święconych jako: „Index clericorum ordinatorum” i zgodnie z przyjętymi w katalogu zasadami podaje incipit i explicit wykazu).

²⁰ Rękopis 143 III w dużej mierze składa się z oprawionych wspólnie pojedynczych kart i arkuszy z notatkami oraz konceptami Kickiego (tamże, s. 150–151, gdzie opis kodykologiczny kodeksu).

²¹ Tamże, s. 134 (cod. 143, nr 105).

²² Tamże, s. 134 (cod. 143, nr 103); KDWiKp., t. 7, nr 513 (wydanie konceptu).

²³ Warto zauważyć, że w podobnym kontekście – na składce dołożonej do kopiarza biskupiego – odnalezione zostały najstarsze wykazy święconych z diecezji pomezańskiej z lat 1480–1481. Ich wydawca uznał jednak, że zapiski te mają charakter brudnopisu; zob. M. Sumowski, *Święcenia*, s. 58–59.

potrzeby księgi formularzowej, lecz stanowi oryginalny rejestr – efekt prac egzaminatorów (co najlepiej tłumaczy pojawienie się na liście uwag o kandydatach²⁴) i był pierwotnie wykorzystany podczas gnieźnieńskiej ceremonii święceń w Wielką Sobotę 1404 r. Wydaje się również, że w tym przypadku nie zadbano o archiwizację listy, skoro szybko została ona wtórnie wykorzystana przez Mikołaja Kickiego. Nie można zresztą wykluczyć, że Kicki jako zainteresowany prawem notariusz publiczny (od 1419 r. występuje również jako doktor dekretów, choć naukę w tym kierunku musiał zacząć pobierać znacznie wcześniej) uczestniczył w jakiejś roli w egzaminowaniu kandydatów do święceń (może pisarza dokumentującego prace?)²⁵.

Kolejne wykazy święconych (zob. Aneks B, C i D) pochodzą ze zbioru późnośredniowiecznych dokumentów odkrytych w 2015 r. w trakcie prac porządkowych w jednym z pomieszczeń technicznych katedry gnieźnieńskiej (dawnego magazynu akt brudnych Archiwum Archidiecezjalnego). Jak ostatecznie udało się ustalić, dokumentacja ta została już odnaleziona w 1961 r., podczas powojennej odbudowy katedry (wydobyto je z pach sklepienia byłego kapitułarza), jednak, pomimo podjęcia pewnych prób, nie została wówczas zinwentaryzowana i ogłoszona środowisku naukowemu²⁶. Już pobieżny przegląd znaleziska, które datować można na wiek XV i początek kolejnego stulecia (do ok. 1530 r.), pozwolił wskazać, że obok zdecydowanie najliczniejszych dokumentów proveniencji konsystorskiej w zbiorze znajdują się również akta dokumentujące działanie innych instytucji, w tym listy święconych z lat 60. XV w.²⁷

Rejestr wydany w Aneksie B (AA Gniezno, ACons. H 492; dalej: lista B) w momencie odkrycia stanowił składkę formatu dutki liczącą cztery karty (obecnie z powodów konserwatorskich przechowywaną jako dwa odrębne arkusze). Wykaz dotrwał do czasów współczesnych z bardzo poważnymi uszkodzeniami – nie zachowały się dolne części kart. Przyjmując, że listy spisano na arkuszach papierowych o standardowej wielkości, zbliżonych do współczesnego formatu A4 (ok. 31 x 21 cm), to pierwsze dwie karty zachowały się w ok. 1/3, kolejne dwie zaś w połowie. Dwa nagłówki (k. 1 i 3v) wskazują wyraźnie, że na listach umieszczono imiona odpowiednio 13 i 9 duchownych (mowa o zachowanej części), którzy mieli otrzymać święcenia prezbiteratu i diakonatu („ad gradus presbiteratus ordinandi procedant”; „ad gradus dyaconatus ordinandi procedant”). Lista ta jest zatem nie rejestrem osób już ordynowanych, lecz przygotowanym przez egzaminatorów wykazem dopuszczonych do święceń.

Wspomniane wyżej nagłówki nie podają niestety żadnych dalszych danych. Brak w nich przede wszystkim informacji o dacie i miejscu planowanej ceremonii czy o osobie szafarza sakramentu, dlatego

²⁴ Znaczenie not „nichil dedit” (przy kandydatach nr A 1 i 2) i „expeditus” (nr A 2–6) nie jest jasne (brak dla nich analogii w innych gnieźnieńskich wykazach). W pierwszym przypadku można ostrożnie przypuszczać, że przy okazji egzaminu pobierano opłatę za pracę „komisji egzaminacyjnej”, względnie za wystawienie formaty (wykluczyć należy oczywiście, że mowa tu o zapłacie za samo udzielenie sakramentu, co byłoby symonią). Co do drugiej z glos, to wydaje się ona oceną wiedzy czy zdatości danej osoby do przyjęcia święceń, którą mógł wyrazić biskup podczas prezentacji kandydatów („expeditus” należałoby tu tłumaczyć jako „zdalny”, „odpowiedni” czy „biegły”). Ta interpretacja nakazuje jednak rozważyć, czy w takim przypadku pozostali czterej duchowni, przy których imionach nie umieszczono tego rodzaju noty, zostali ostatecznie wyświęceni na subdiakonów. Por. też W.J. Dohar, *Medieval Ordination Lists*, s. 30–31, gdzie o uwagach nanoszonych przez egzaminatorów na angielskich listach dopuszczonych (ostatecznie) do święceń.

²⁵ Por. tamże, s. 30: „Another factor in this process of registration was that the creator of the examination roster and the scribe who oversaw its eventual preservation were, often by the late thirteenth and early fourteenth century, the same person. As ordination records were steadily removed from the care of other diocesan officials and preserved more regularly in the bishop’s register, it was a matter of practical wisdom and administrative efficiency that the registrar should oversee the composition of a document destined for the bishop’s register”.

²⁶ A. Kozak, J. Łukaszewski, *Późnośredniowieczne dokumenty papierowe odnalezione w katedrze gnieźnieńskiej*, „Studia Gnesnensia”, 29, 2015, s. 359–361; ciż, *Dokumentacja konsystorska z XV i początku XVI wieku odkryta w katedrze gnieźnieńskiej*, *Rocz. Hist.*, 83, 2017, s. 203–227 (na s. 203–206 omówiono szczegółowo okoliczności odkrycia, a na s. 206–217 podano wstępną charakterystykę zespołu).

²⁷ Pierwsze informacje o odnalezieniu list święconych w zespole zob. A. Borek, *Baza danych*, s. 62, przyp. 10 (informacja o liście wydanej tu w Aneksie B na podstawie ustnej informacji A. Kozaka i J. Łukaszewskiego); A. Kozak, J. Łukaszewski, *Dokumentacja*, s. 206, przyp. 13 (wzmianka o liście z Aneksu B); K. Kaczmarek, *Święcenia duchowieństwa w diecezji gnieźnieńskiej*, s. 9 (powołanie na cytowany tekst A. Borka oraz osobiste zapoznanie się w AA Gniezno z wykazami – niestety bez bliższego wskazania, z którymi).

w celu dokładniejszej atrybucji listy należy skorzystać z przesłanek pośrednich. Analizując przynależność diecezjalną kandydatów (inkardynację), łatwo można stwierdzić, że wykaz dotyczy święceń, których miał udzielić któryś z arcybiskupów gnieźnieńskich lub jego biskup pomocniczy²⁸. Na datowanie rejestru (choć nieprecyzyjne) pozwala z kolei metoda prozopograficzna. Najbardziej użytecznych w tym kontekście danych dostarcza biogram Peregryna (Pielgrzyma) Łaskiego syna Jana z Łaska, wymienionego na liście w gronie przyszłych prezbiterów (nr B 4). W 1459 r. zapisał się on na uniwersytet w Krakowie, a począwszy od 1462 r. zaczął występować w księgach sądów szlacheckich z predykatem „czcigodny” (*honorabilis*). Wreszcie, w dokumencie z 12 II 1463 arcybiskup Jan Sprowski udzielił Peregrynowi „kapłanowi” na podstawie prezenty jego rodzonych braci, Andrzeja z Łaska, Jana z Łopatek i Macieja z Krowicy, instytucji kanonicznej na beneficjum plebańskie w rodzinnym Łasku (poprzedni pleban ustąpił ze względu na wiek, można założyć, że był on świadomy, że jego planowany następca otrzymał właśnie wymagane święcenia)²⁹. Choć tytułem do ordynacji Peregryna był wystarczający majątek rodzinny (*sufficiens patrimonium*), a nie prowizja na kościół w Łasku, to można jednak przyjąć, że został on kapłanem na krótko przed uzyskaniem wspomnianego beneficjum. Pozwala to dość pewnie datować omawiany wykaz na 1462 r.³⁰

Lista B została sporządzona zasadniczo jedną ręką (informacje o kandydatach nr B 1–17). Zauważyć jednak należy, że imiona kandydatów na diakonów: dwóch cystersów z klasztoru w Wągrowcu (nr B 18 i 19), kolejnego zakonnika tej samej reguły z Łądu (nr B 20) oraz dwóch przedstawicieli kleru diecezjalnego (nr B 21 i 22) zostały dopisane później przez kolejnych trzech pisarzy. Wyjaśnieniem tej sytuacji mogło być stopniowe zgłaszanie się kandydatów przed oblicze egzaminatorów, względnie rozciągnięcie w czasie procedury sprawdzania chętnych (egzaminujący byłiby tu obsługiwani w poszczególne dni przez różnych pisarzy). W przypadku ostatniego duchownego z listy, Jana syna Andrzeja z Kwiatkowic (nr B 22), którego wpis w rejestrze został ostatecznie skreślony, należy dodatkowo przyjąć, że choć zdał on egzamin, to ostatecznie zrezygnował z przyjmowania święceń diakonatu, ewentualnie jego kandydatura została zakwestionowana przez udzielającego sakramentu biskupa³¹. Obserwacje te potwierdzają dodatkowo atrybucję badanej listy jako wykazu kandydatów dopuszczonych do święceń.

Rejestr wydany w Aneksie C (AA Gniezno, ACons. H. 493; dalej: lista C) w momencie podjęcia wstępnych prac inwentaryzacyjnych, analogicznie jak Lista B, z którą jest niewątpliwie ściśle związany (o czym dalej), miał postać złożonej z czterech kart składki (po konserwacji przechowywanej jako dwa samodzielne arkusze) w formacie *folio fracto*. Wykaz ten jest również poważnie uszkodzony, brakuje bowiem górnych krawędzi kart (szacować można, że oderwane fragmenty arkuszy miały wysokość od 5 do 8 cm), a co za tym idzie, na liście nie zachowały żadne nagłówki. Pomimo tej okoliczności atrybucja zabytku jako wykazu kandydatów do święceń z diecezji gnieźnieńskiej nie budzi poważniejszych wątpliwości.

²⁸ Jako duchownych diecezji gnieźnieńskiej *expressis verbis* określono kandydatów nr B 1–5, 8, 9, 12, 14–17, natomiast tylko w przypadku Marcina syna Mikołaja z Jamna na Mazowszu w diecezji poznańskiej (nr B 11) wyraźnie zaznaczono, że przystępuje on do święceń za zgodą swojego ordynariusza. Na podstawie danych zawartych w wykazie nie da się ustalić natomiast miejsca święceń; por. ogólne uwagi K. Kaczmarka, *Święcenia duchowieństwa w diecezji gnieźnieńskiej*, s. 44–51.

²⁹ Zob. Aneks B, przyp. 5 (życiorys Peregryna); A. Szymczakowa, *Szlachta sieradzka w XV wieku. Magnifici et generosi*, Łódź 1998, s. 187–192 (biogramy braci Łaskich).

³⁰ Pierwszy przewidziany przez prawo kanoniczne termin święceń poprzedzający 12 II 1463 przypadał 18 XII 1462 (sobota suchych dni po św. Łucji, zwana *Veni et ostende*), co można przyjąć za *terminus ante quem* powstania listy. Daty *post quem* nie można wskazać tak dokładnie, uznać jednak należy, że wykaz powstał w 1462 r., kiedy to Peregryn zaczął występować z predykatem stanowym *honorabilis*. Dopuszczalne daty święceń przypadały w 1462 r. 13 marca, 3 i 17 kwietnia, 12 czerwca, 18 września i wspomnianego 18 grudnia. Zob. też K. Kaczmarek, *Święcenia duchowieństwa w diecezji gnieźnieńskiej*, s. 38–39 (o terminach ceremonii wraz z odesłaniem do dalszej literatury). Gdyby pominąć informacje o Peregrynie, dane biograficzne o pozostałych kandydatach i ich prowizorach pozwoliłyby datować listę dość ogólnie na lata 1460–1464 (daty skrajne: objęcie beneficjum opackiego w Mogilnie przez Pawła w 1460 r. oraz przeniesienie Jana Lutkowica z Brzezia z biskupstwa wrocławskiego na krakowskie w 1464 r.).

³¹ Na biskupie szafarzu święceń spoczywała pełna odpowiedzialność za udzielenie święceń wyłącznie tym kandydatom, którzy spełniają wszystkie stawiane przez prawo kanoniczne warunki. Z tego powodu miał on prawo odrzucić rekomendacje egzaminatorów; zob. W.J. Dohar, *Medieval Ordination Lists*, s. 24–25.

W pierwszej kolejności należy zauważyć, że na składce spisano dwie niedatowane listy (zapewne powiązane ze sobą wspólnym terminem ceremonii). Na k. 1 przedstawiono 12 osób, podając zasadniczo ich imię, patronimik, a także miejscowość pochodzenia wraz z jej przynależnością diecezjalną (wymieniono wyłącznie ludzi wywodzących się z diecezji gnieźnieńskiej). W przypadku dwóch cystersów (z Wągrowca i Łądu, nr C 11 i 12) zadowolono się z kolei wskazaniem imienia, przynależności zakonnej i konwentualnej oraz odnotowaniem posiadania przez nich zgody przełożonych. Zakres zebranych tu danych w pełni zgadza się ze stosowanym powszechnie formularzem zapisów o ordynacji akolitów. W przypadku wyliczenia z k. 3, gdzie wymieniono czterech kandydatów (w tym jednego zakonnika z Wągrowca, nr C 15), pojawiły się te same dane, wzbogacone dodatkowo wymaganą przy święceniach wyższą informacją o posiadanych przez daną osobę tytułach lub prowizorach (dotyczy to rzecz jasna wyłącznie duchownych diecezjalnych)³². Nie można tu jednak rozstrzygnąć, czy wyliczone osoby pretendowały do subdiakonatu, diakonatu czy też prezbiteratu.

Analizując rejestr C od strony paleograficznej, zauważyć można, że podobnie jak lista B powstawał on stopniowo. Imiona większości duchownych spisano jedną, główną ręką pisarską (nr C 1–10, 13, 14), po czym, do gotowej już zasadniczo listy, kolejni trzej skrybowie dodali jeszcze cztery osoby: ręką II odnotowano dwóch wągrowieckich cystersów – nr C 11 i 15, ręką III kolejnego cystersa, tym razem z klasztoru w Łądzie – nr C 12, wreszcie ręką IV, bardzo pospieszną i niestaranną, dopisano Wincentego Kiełbasę z Tymieńca (nr C 16; zob. uwagi poniżej). Ponownie jedynym wyjaśnieniem takiego procesu powstawania listy jest uznanie, że analizowany zabytek to wykaz kandydatów dopuszczonych do święceń przygotowany przez pracujących przez kilka dni egzaminatorów.

W przypadku listy C znaleźć można stosunkowo niewiele samodzielnych przesłanek pozwalających na jej pewne datowanie. Spośród 17 odnotowanych w wykazie osób (16 kandydatów i jeden prowizor, w tym dwie osoby, których imion nie można odczytać z powodu uszkodzenia karty) większość jest obecnie anonimowa. Udało się zidentyfikować jedynie dwóch duchownych. Pierwszym jest Mikołaj syn Mikołaja dziedzica Wrześni (był on poręczycielem Jana syna Wojciecha ze Pstrokonii, nr C 14). Wiadomo m.in., że w latach 1455–1467 był on kanonikiem łęczyckim, począwszy od 1461 r. notowano go jako plebana w rodowej Wrześni, wreszcie od 1465 do śmierci w 1467 r. toczył spór o kanonię gnieźnieńską³³. Z kolei w ostatnim odnotowanym na liście kandydacie z dużą dozą prawdopodobieństwa dopatrywać można się Wincentego Kiełbasy z Tymieńca (nr C 16, przy czym oryginalny zapis brzmi „[.....]cius de Tymyenez”), przysłego (od 1468) biskupa chełmińskiego. W opracowanych dotychczas źródłach brak wzmianek o posiadanych przez Wincentego święceniach. Można zwrócić jednak uwagę, że w 1462 r. został on przyjęty jako kanclerz do kapituły poznańskiej³⁴, a skądinąd wiadomo, że kanonik, aby korzystać z pełni prerogatyw w korporacji (m.in. prawa głosu na posiedzeniach, udziału w niektórych dochodach), z zasady musiał posiadać święcenia wyższe (co nie zmienia faktu, że wielu prałatów i kanoników ich nie miało)³⁵.

Ostatnią, lecz zdecydowanie najważniejszą przesłanką w kwestii datowania rejestru C jest jego wyraźne powiązanie z listą B (zagadnienie to ma oczywiście szersze znaczenie). Oba rejestry zostały spisane na składkach formatu dutki, mają identyczne rozplanowanie stron, noty o kandydatach mają identyczny schemat, a co najważniejsze – są spisane tą samą ręką główną. Bardzo duże podobieństwo paleograficzne wykazują też noty uzupełniające, gdzie podano informacje o cystersach z Wągrowca (oznaczone jako ręką II na obu listach) i Łądu (analogicznie ręką III)³⁶. Wszystkie przytoczone argumenty nakazują uznać, że lista C sporządzona została także ok. 1462 r.

³² Zob. A. Borek, *Baza danych*, s. 63–66, gdzie szczegółowo omówiono formularz zapisów stosowany w polskich i zagranicznych wykazach święconych i zakres gromadzonych tam informacji.

³³ Zob. Aneks C, przyp. 14.

³⁴ Zob. Aneks C, przyp. 16.

³⁵ P. Dembiński, *Poznańska kapituła katedralna*, s. 99–118.

³⁶ Ze względu na niewielkie próbki pisma wniesione rękoma II i III ostateczne uznanie ich identyczności jest ryzykowne. Nie ma natomiast wątpliwości, że noty o Janie synu Andrzeja z Kwiatkowic (ręką IV na liście B; nr B 22) i Wincentym Kiełbasie z Kamieńca (ręką IV wykazu C; nr C 16) zostały wniesione przez różnych pisarzy.

Zakres podobieństw między wykazami B i C sugeruje nawet, że mogły one stanowić niegdyś jedną listę dokumentującą przygotowania do tego samego terminu święceń. Opcji tej nie można wykluczyć, zwłaszcza że rejestr B wylicza kandydatów do prezbiteratu i diakonatu, podczas gdy lista C wymienia dopuszczonych do akolitu i nieokreślonych święceń wyższych (w tej interpretacji chodziłoby o subdiakoniat). Dodatkowo na liście B, gdzie zachowały się nagłówki, nie odnotowano nigdzie informacji o dacie i miejscu planowanej ordynacji czy też o szafarzu sakramentu, co mogłoby świadczyć, że zachowana składka była fragmentem większej całości³⁷. Z drugiej strony, każda z jednostek uszkodzona jest w inny sposób (w pierwszym przypadku brak dolnych, w drugim zaś górnych części kart), co wskazuje, że były one od dawna rozdzielone (ze względu na okoliczności odkrycia trudno tu mówić o ich odrębnym przechowywaniu w ostatnich kilku stuleciach³⁸), a być może nawet nigdy nie stanowiły jednej całości. W przypadku uznania tej drugiej możliwości należy zwrócić uwagę, że w obu rejestrach odnotowany został Jan cysters z Wągrowca (nr B 18 jako kandydat do diakonatu i nr C 11 jako kandydat na akolite). Gdyby założyć, że była to ta sama osoba, byłaby to wskazówka, że lista C jest minimalnie starsza niż wykaz B³⁹.

Wykaz wydany w Aneksie D (AA Gniezno, ACons. H 491; dalej: lista D) jest najobszerniejszym i zapewne najmłodszym z prezentowanych zabytków. Spisany został na pojedynczym arkuszu formatu *folio*, który oryginalnie złożony był na pół wzdłuż dłuższej krawędzi (otrzymano w ten sposób liczącą dwie karty dutkę). Stan zachowania rejestru w momencie przystąpienia do jego inwentaryzacji nie był najlepszy: brzegi kart były silnie postrzępione, arkusz miał wiele ubytków oraz długie przedarcie w miejscu pierwotnego złożenia (wszystkie luki zostały w trakcie konserwacji uzupełnione masą papierową), wreszcie papier był silnie zabrudzony, występowały na nim też zacieki i plamy. Okoliczności te poważnie utrudniają pełne odczytanie zachowanego tekstu. Lista, jak informuje zachowany na k. 1 lakoniczny i poważnie uszkodzony nagłówek, stanowi wykaz osób „mających zostać akolitami” („Ad [titulum Sancte Matris Eccle]sie accolitiandi proced[ant]”). Tytułik ten stanowi wskazówkę, że omawiany zabytek wytworzony został przez egzaminatorów na potrzeby ceremonii święceń.

Lista zawiera informacje o 71 kandydatach, którzy, jak zaznaczono w zdecydowanej większości przypadków (choć nie zawsze – wykaz wydaje się sporządzony dość pośpiesznie), pochodzili z diecezji gnieźnieńskiej (niestety żadnego z nich nie udało się bliżej zidentyfikować). Imiona chętnych do przyjęcia święceń akolitu spisane zostały przez dwóch pisarzy – ponownie wyróżnić można rękę główną, która odnotowała kandydatów wywodzących się z kleru diecezjalnego (nr D 1–66), oraz rękę pomocniczą, którą dodano imiona (przybyłych później lub egzaminowanych osobno) zakonników (nr D 67–71). Ponadto na początkowo pustej k. 2v znaleźć można dalsze noty (odwrócone o 180 stopni w stosunku do listy akolitów) wniesione przez dwóch innych pisarzy. Pierwsza z nich zawiera informacje o kolejnych dwóch osobach, które dopuszczone zostały do nieokreślonych święceń wyższych (zapiski podają tytuł kandydatów do ordynacji; nr D 72 i 73). Wobec niestarannej, brulionowej formy tych wpisów nie jest jasne, czy odnotowano tu duchownych, którzy mieli przyjąć święcenia w tym samym terminie, co wyliczeni wcześniej akolici, czy też mamy tu do czynienia z podręcznymi notatkami nieznanego pisarza, być może zaangażowanego w dokumentowanie przygotowań do którejś z późniejszych ceremonii. Zauważyć przy tym należy, że wspomniany w notce Mikołaj Madaliński syn Piotra z Niedzielska (nr D 72) w 1467 r. objął kustodię w kolegiacie wieluńskiej, co może (ale ponownie: nie musi) być terminem *ante quem* przyjęcia przez niego święceń wyższych⁴⁰. Druga z wpi-

³⁷ Formę luźnych składek, wtórnie łączonych i oprawianych, miały jeszcze w XVI i początkach XVII w. rejestry święconych w Rzymie. Należy zauważyć, że na jednej składce odnotowywano zazwyczaj informację o jednej ceremonii święceń; zob. *Klerycy z ziem polskich*, s. 15 (za zwrócenie uwagi na tę analogię dziękuję anonimowej Recenzentce/Recenzentowi artykułu).

³⁸ Nadanie wykazom sąsiadujących sygnatur (AA Gniezno, ACons. H 492 i 493) jest wynikiem wstępnego porządkowania zespołu dokonanego przy inwentaryzacji pierwszej części znaleziska.

³⁹ W takim przypadku lista C dokumentowałaby przygotowania do święceń planowanych najwcześniej na 12 VI 1462 (sobota *Caritas*; dwa terminy przed sobotą *Veni et ostende* stanowiącą *terminus ante quem* dla listy B) lub minimalnie wcześniejszych.

⁴⁰ Zob. Aneks D, przyp. 59. Drugi ze wspomnianych tu kandydatów, Krystian Lagener z Lęborka (dysponował on zgodą biskupa włocławskiego na przyjęcie święceń poza diecezją), nie jest bliżej znany.

sanych na k. 2v notek wydaje się zwyczajną próbą pióra. Świadczy o tym jej umieszczenie w pustej części strony (tak, że nie jest ona w żaden sposób powiązana graficznie z resztą tekstu) oraz częsta dla tego rodzaju wpisów treść – stereotypowe formuły dokumentowe (inwokacja i datacja – często stosowane jako pierwsze frazy instrumentów notarialnych: „In nomine Domini amen. Sub anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo quinto”). Wobec ubóstwa danych biograficznych o święconych kandydatach notka ta pozwala też uściślić datowanie listy D. Ostrożnie można założyć, że rok 1465 nie został wspomniany w formule przypadkowo i wyznacza on jednocześnie orientacyjną datę sporządzenia całego rejestru.

Zagadką jest sposób postępowania XV-wiecznych kancelistów z wykazami B, C i D po wykorzystaniu ich podczas ceremonii święceń. Choć nie można wykluczyć, że potraktowano je jako makulaturę (wspomniane przed momentem próby pióra, przykład wtórnie wykorzystanej listy A), to ich odnalezienie wśród późnośredniowiecznych akt konsystorskich może też świadczyć, że rejestry te intencjonalnie przechowywano wspólnie z bieżącą dokumentacją związaną z działalnością ówczesnych gnieźnieńskich wikariuszy generalnych *in spiritualibus* i oficjałów⁴¹. Pamiętać przy tym trzeba, że urzędnicy ci należeli do grona najbliższych i najbardziej zaufanych współpracowników każdorazowego arcybiskupa (Mikołaj z Czechla dla Jana Sprowskiego, a Piotr z Pniew dla Jana Gruszczyńskiego), mogli też oni (lub pisarze kancelarii konsystorskiej) uczestniczyć w egzaminowaniu kandydatów – niestety brak jest konkretnych danych o składach „komisji egzaminacyjnych”⁴². Ze względu na fakt, że w przypadku omawianych wykazów brak informacji o miejscu planowanej ceremonii i szafarzu święceń (ordynariusz czy biskup pomocniczy?), nie można niestety rozstrzygnąć, czy okoliczności te mogły wpływać na dalsze losy wykazów.

Przed przejściem do ostatecznych konkluzji wypada zatrzymać się jeszcze nad informacjami o święceniach, jakich dostarczają łącznie listy A–D. Przede wszystkim wykazy dokumentują trzy lub cztery terminy ordynacji z lat 1404 i 1462 (jedna lub dwie ceremonie) oraz z ok. 1465 r. Odnotowano w nich 120 kandydatów (w tym Jana syna Andrzeja z Kwiatkowic, który ostatecznie został wykreślony z grona dopuszczonych), spośród których aż 83 miało zostać akolitami, 9 subdiakonami, 9 diakonami (w tym wspomniany Jan z Kwiatkowic), a 13 prezbiterami. Sześciu kolejnych duchownych miało otrzymać nieokreślone święcenia wyższe (co do czterech można przypuszczać, że był to subdiakoniat). Liczby te są rzecz jasna niepełne ze względu na spore luki w wykazach B i C (w uszkodzonych fragmentach znajdować się mogły informacje o nawet 30 kandydatach, głównie do prezbiteratu)⁴³. Na listach odnotowano 14 zakonników (6 dominikanów, 6 cystersów, augustianina, w jednym przypadku stan zachowania zabytku nie pozwolił na ustalenie reguły). W gronie kleru diecezjalnego zaledwie dwóch kandydatów wywodziło się spoza diecezji gnieźnieńskiej i przystępowało do święceń na podstawie zgody swojego ordynariusza (po jednej osobie z diecezji poznańskiej i wrocławskiej; nr B 11 i D 73). Tytuł do święceń odnotowano w przypadku 30 kandydatów do święceń wyższych (w tym Jana z Kwiatkowic). Czterokrotnie było nim posiadanie wystarczającego majątku, 7 ordynandów powoływało się na swoje beneficjum, 18 osób przedstawiło poręczycieli, a w 1 przypadku brak informacji ze względu na stan zachowania tekstu. W gronie prowizorów odnotowano 10 duchownych (Jan Gruszczyński jako biskup wrocławski poręczył za 2 osoby), 9 świeckich oraz radę miejską Pobiedzisk. W trzech przypadkach święceni kandydaci otrzymali porękę od więcej niż jednej osoby (nr A 5, B 17 i B 22). Trudności

⁴¹ Warto przypomnieć, że wśród odnalezionej dokumentacji konsystorskiej najmłodsze jednostki pochodziły z lat 30. XVI w. (A. Kozak, J. Łukaszewski, *Dokumentacja*, s. 204), co samo w sobie dowodzi, że omawiane wykazy święconych były w jakiś sposób przechowywane przez blisko 70 lat.

⁴² A. Gąsiorowski, I. Skierska, *Średniowieczni oficjałowie gnieźnieńscy*, *Rocz. Hist.*, 61, 1995, s. 37–86.

⁴³ Karty 1–2v wykazu B, na których wpisano 13 kandydatów na prezbiterów, zachowały się w około 1/3. Można zatem ostrożnie szacować, że w oderwanej części listy odnotowano nawet 20–24 dalsze osoby. Dalej, k. 3v tegoż rejestru, gdzie wyliczono czterech przyszłych diakonów, uszkodzona jest w połowie wysokości, brak więc informacji o 3–4 duchownych (lista diakonów prowadzona była następnie na k. 4, jednak tam wyraźnie widać, że kończy się ona w zachowanej części arkusza). Co do listy C, gdzie ubytki są znacznie mniejsze, można przypuścić, że brakuje 2–3 imion na liście przyszłych akolitów (k. 1) oraz informacji o jednym kandydacie na nieokreślone święcenia wyższe (k. 3; zapewne był to subdiakoniat).

z identyfikacją miejscowości i odnotowanych w wykazach osób (szczególnie z grona przyszlých akolitów) sprawiają, że niewiele można powiedzieć o pochodzeniu stanowym święconych. Zauważyć można jedynie, że ponad 1/4 kandydatów było mieszczanami (co najmniej 31 osób, Lista A – 2 kandydatów, B – 6, C – 0, D – 23)⁴⁴.

Omówione w artykule wykazy wskazują, że już w XV w. (a właściwie u progu tego stulecia), a zatem w zbliżonym czasie, jak w krajach ościennych, w polskiej prowincji kościelnej przygotowywano, zapewne dość powszechnie, spisy osób, które dopuszczone zostały do święceń duchownych. Wykorzystywanie przygotowanych przez egzaminatorów list kandydatów w trakcie samej ceremonii ordynacji sugeruje ponadto, że listy jako forma dokumentacji wytwarzanej przez administrację kościelną stosowane były w Polsce o wiele wcześniej⁴⁵. Przypuszczać można także, że rejestry święconych miały zazwyczaj postać luźnych arkuszy lub składek w formie *folio fracto* (charakterystycznym, jak się zdaje, dla podręcznej, nieoficjalnej dokumentacji nieposiadającej wiary publicznej). Fakt umieszczenia na spisach późniejszych not (listy A i D) wydaje się świadczyć, że po uroczystościach traktowano je jako makulaturę. Z drugiej strony odnalezienie list B, C i D wspólnie z dokumentami konsystorskimi z drugiej połowy XV i początku XVI w. nie pozwala wykluczyć, że były one w niektórych przypadkach czasowo przechowywane. Nie ulega przy tym wątpliwości, że stosowana forma kancelaryjna (różna od tej wykorzystywanej przy aktach o charakterze wieczystym) sprzyjała szybkiemu rozproszaniu i gubieniu rejestrów. Jest to jednocześnie przyczyną, przez którą znane są obecnie tylko tak nieliczne XV-wieczne listy kandydatów do święceń z archidiecezji gnieźnieńskiej. Wspomniane niedogodności mogły być też jednym z czynników⁴⁶, który skłonił na przełomie stuleci XV i XVI (a więc niemalże 200 lat później, niż miało to miejsce w Anglii) niektórych z polskich biskupów, chyba przypadkowo tych ściśle związanych z kancelarią królewską, do zainicjowania wpisywania kopii list święconego kleru do ksiąg czynności biskupich. Dopiero ta forma zapewniła skuteczne i wygodne utrwalenie danych o ordynowanych duchownych, zarówno dla ówczesnej administracji kościelnej, jak i dzisiejszych historyków.

⁴⁴ Por. rozbudowane analizy święceń gnieźnieńskich i wrocławskich: A. Borek, *Święcenia*, s. 52–70; K. Kaczmarek, *Święcenia duchowieństwa w diecezji gnieźnieńskiej*, s. 51–128.

⁴⁵ Zauważyć przy tym należy, że jeszcze wzór odnowienia formaty przez biskupa zawarty w śląskim formularzu Arnolda z Protzan (CDSil., t. 5, s. 144), powstałym po śmierci ordynariusza wrocławskiego Henryka z Wierzbnej (zm. 1319), nie zawiera wzmianki o sięganiu do wykazów, a tylko informację, że kapłan, który utracił formatę „zapewniał” biskupa („fecerit plene fidem”), że otrzymał niegdyś święcenia.

⁴⁶ Głównym powodem wpisywania list ordynowanych bezpośrednio do ksiąg czynności biskupich był zapewne fakt, że rękopisy te podróżowały wraz z będącym w ciągłym ruchu hierarchą i umożliwiały mu w ten sposób szybką weryfikację faktu udzielenia święceń danej osobie.

Aneks

Edycję wykazów przygotowano do druku zasadniczo zgodnie z propozycjami przedstawionymi przed laty przez Adama Wolffa (St. Źródł., 1, 1957, s. 155–180). Zastosowano następujące symbole wydawnicze: |abc| – skreślenie słowa lub fragmentu tekstu; <abc> – tekst dopisany między wierszami lub na marginesie; (abc) – rozwiązanie niejednoznacznego skrótu; [...] – luka w tekście (liczba kropek odpowiada szacowanej liczbie brakujących liter); [...] – luka w tekście nieokreślonej wielkości; [abc] – uzupełnienie luki w tekście według domysłu wydawcy. Notom o święceniach nadano dodatkowo numery porządkowe zapisane w nawiasach kwadratowych. Rozpoznanie miejscowości przez wskazanie staropolskiej przynależności powiatowej i parafialnej dokonano przede wszystkim na podstawie materiałów zebranych w kartotece Pracowni Słownika Historyczno-Geograficznego Instytutu Historii PAN w Poznaniu [dalej: Kartoteka SHG] i interaktywnej mapy (przygotowanej na podstawie serii wydawniczej *Atlas historyczny Polski*) *Ziemie polskie Korony w XVI w. Przestrzenna baza danych* (Instytut Historii PAN im. Tadeusza Manteuffla, od 2015, <https://atlasfontium.pl/?page_id=845> [dostęp: 28.06.2021]); tam, gdzie to było możliwe, dokonano również identyfikacji osób (w przypisach ograniczono się jednak do podania tylko faktów najistotniejszych z punktu widzenia edycji i odesłania do wybranej literatury). Dla ułatwienia orientacji w tekście edycję zaopatrzono dodatkowo w indeks miejscowości.

Lista A

Wykaz dopuszczonych do święceń subdiakonatu podczas ceremonii mającej odbyć się w katedrze gnieźnieńskiej w Wielką Sobotę (29 III) 1404

Oryg.: BJ, rkps 143 III, k. 133v (księga formularzowa Mikołaja Kickiego)

Wzm.: *Catalogus codicum manuscriptorum medii aevi Latinorum qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur, t. 1, oprac. Z. Włodek, J. Zathej, M. Zwiercan, Wratislaviae i in. 1980, s. 134 (cod. 143, nr 104)*

[k. 133v] Sub anno Domini millesimo CCCC^o quarto, die sabbati in vigilia Pasche in ecclesia Gneznensi sacri clericorum ordines celebrati.

Subdyaconi:

[1] Bartholomeus Swanthoslai de Gyrzino¹ ad provisionem honorabilis domini Dobeslai canonici Gneznensis et cancellarii Lanciencensis²; <^a nichil dedit^b>.

[2] Dominus Nicolaus archidiaconus Kalisiensis³ ad certum titulum sui archidiaconatus; <^a nichil dedit^b>, <^c expeditus^d>.

[3] Boguslaus Andree de Trzemessna⁴ ad provisionem nobilis Stephani subdapiferi Poznaniensis⁵; <^c expeditus^d>.

[4] Martinus Johannes de Racovicze⁶ ad provisionem nobilis Alberti de Crouicze castellani Landensis⁷; <^c expeditus^d>.

[5] Clemens Nicolai de Wylczina⁸ ad provi[sionem] nobilium Vichne relicte Zausii, Nicolai et Johannis filiorum eius de Wrzesnya⁹; <^c expeditus^d>.

[6] Petrus Jacobi de Sampulburg¹⁰ ad provisionem nobilis Alberti de Wszeradowo castellani Caminensis¹¹; <^c expeditus^d>.

[7] Frater Johannes de Lancicia, ordinis Fratrum Predicatorum¹².

[8] Nicolaus Malostrij vicarius ecclesie Gneznensis¹³.

[9] Petrus Strelicz de Bobrek canonicus Gne[znensis]¹⁴.

^{a-b} Dodano ręką II.

^{c-d} Dodano ręką III (?).

- ¹ Bartłomiej syn Świętosława, notariusz publiczny 1403, adwokat w konsystorzu gnieźnieńskim 1404–1409 (KDWlkp., t. 7, nr 462, przyp. 11; AA Gniezno, ACons. A 1, k. 2; AA Gniezno, ACons. A 2, k. 52v); Jerzyn, wieś królewska w pow. gnieźnieńskim, par. Wronczyn.
- ² Dobiesław syn Sławnika z Morakowa i z Czeszewa, kanonik gnieźnieński 1362, dziekan gnieźnieński 1407, kanonik łączycycki do 1391, kanclerz tamże 1395, zm. 1409/1410 (M. Czyżak, Kapituła katedralna gnieźnieńska w świetle metryki z lat 1408–1448, Poznań 2003, s. 322–323; A. Kowalska-Pietrzak, Prałaci i kanonicy kapituły łączycyckiej do schyłku XV wieku, Łódź 2004, s. 214–215).
- ³ Mikołaj Jarocki z Czeszewa, kanonik gnieźnieński 1405, zm. 1433 (M. Czyżak, Kapituła, s. 365–367). Mikołaj jako archidiacon kaliski notowany był w źródłach w 1404 r. (AA Gniezno, ACons. A 1, k. 3v i 54v), w 1405 r. dokonał jednak zamiany tego beneficjum z Oddonem Colonną (Bull. Pol., t. 3, nr 1024), który zaraz potem ustanowił go swoim surogatem na tym urzędzie (KDWlkp., t. 5, nr 75; M. Czyżak, Legat książkowy archidiacona Mikołaja Kickiego dla katedry gnieźnieńskiej. Przyczynek do kultury intelektualnej duchowieństwa wielkopolskiego w pierwszej połowie XV wieku, „Ecclesia. Studia z Dziejów Wielkopolski”, 5, 2010, s. 11, przyp. 17).
- ⁴ Trzemeszno, miasto w pow. gnieźnieńskim, par. własna.
- ⁵ Szczepan (Stefan) z Trłąga, podstoli poznański 1376–1405, zm. 1405/1406 (UdR. Spisy, t. 1/1, s. 150–151; J. Pakulski, Stefan z Trłąga i Głogowca, w: PSB, t. 43, Warszawa–Kraków 2004–2005, s. 177–178; S. Szybkowski, Przynależność rodowa średniowiecznych Trłąskich z powiatu gnieźnieńskiego. Uwagi dyskusyjne, Roczn. Herald., n.s., 8, 2008, s. 163–170).
- ⁶ Rakowice, wieś w pow. sieradzkim, par. Sieradz.
- ⁷ Wojciech Łaski, kasztelan łędzki 1396–1417, zm. 1417 (UdR. Spisy, t. 1/1, s. 133; A. Szymczakowa, Szlachta sieradzka w XV wieku. Magnifici et generosi, Łódź 1998, s. 182); Krowica Pusta, wieś w pow. kaliskim, par. Rajsko.
- ⁸ Klemens syn Mikołaja, może tożsamy z Klemensem plebanem we Wrześni w 1409–1416 (AA Poznań, AC 2, k. 154v; Liber beneficiorum archidiecezyi gnieźnieńskiej, wyd. J. Łukowski, t. 1–2, Gniezno 1880–1881, tu t. 1, s. 31, przyp. 1) albo z adwokatem odnotowanym w konsystorzu poznańskim w 1426 i 1433 r. (KDWlkp., t. 9, nr 1084, przyp. 12); Wilczyn, wieś (w drugiej połowie XV w. miasto) w pow. gnieźnieńskim, par. własna.
- ⁹ Zawisza notowany był w latach 1390–1397 (KDWlkp., t. 6, nr 315, przyp. 9), Wichna pojawia się w źródłach po raz pierwszy już jako wdowa w 1399 i występowała do 1403 r., jej synowie Mikołaj i Jan byli notowani zaś od 1401 r. (Kartoteka SHG); Września, miasto w pow. gnieźnieńskim, par. własna.
- ¹⁰ Sępólno Krajeńskie, miasto w pow. nakielskim, par. własna.
- ¹¹ Wojciech, kasztelan kamieński 1386–1424, potem wojewoda kaliski 1424–1427 (UdR. Spisy, t. 1/1, s. 126, 128); Szaradowo, wieś w pow. kcyńskim, par. własna.
- ¹² Łęczycza, miasto z klasztorem dominikanów.
- ¹³ Mikołaj Małostryj z Gębic na Kujawach, wikariusz wieczysty w Gnieźnie 1401 (Bull. Pol., t. 3, nr 752; Urkundenbuch des Bisthums Culm, t. 1/2, wyd. C.P. Woelky, Danzig 1885, nr 440). Choć nie odnotowano tytułu do święceń Mikołaja, nie ulega wątpliwości, że było nim posiadane beneficjum – gnieźnieński wikariat wieczysty.
- ¹⁴ Piotr Strzelicz, zapewne syn Mikołaja Strzały z Bobrku i Zawady, kanonik krakowski 1384–1410, jako kanonik gnieźnieński występuje w latach 1391–1401 (KDWlkp., t. 7, nr 420, przyp. 16; Bull. Pol., t. 3, nr 208, 334 i nr 860 z 1402 r. – tu informacja o rezygnacji z kanonii gnieźnieńskiej); Bobrek, wieś w pow. śląskim, par. Oświęcim. Choć nie odnotowano tytułu do święceń Piotra, nie ulega wątpliwości, że były nim posiadane beneficja – kanonie w Gnieźnie i Krakowie.

Lista B

Wykaz dopuszczonych do święceń prezbiteratu i diakonatu z archidiecezji gnieźnieńskiej sporządzony około 1462 r.

Oryg.: AA Gniezno, ACons. H 492. Papier, ok. 90 x 210 mm (k. 1–2) oraz 170 x 210 mm (k. 3–4) (rozłożony arkusz), oryginalnie składka w formacie dutki (cztery karty), oderwana dolna część rejestru, jednostka po konserwacji – masą papierową uzupełniono rozerwane brzegi kart

Uw.: Jednostka nieliczbowana. Podane w edycji numery kart mają charakter orientacyjny i odnoszą się do pierwotnego układu wykazu. Obecnie ze względów konserwatorskich składkę rozłożono na pojedyncze arkusze

[k. 1]

^aAd titulum Sancte Matris Ecclesie ad gradus presbiteratus ordinandi procedant^b:

[1] Nicolaus Ozie de Grabyenycza¹, <Gneznensis diocesis>, ad certum titulum sue capelle in ibidem.

[2] Silvester Martini de Modlischewo², Gneznensis diocesis, <ad provisionem> venerabilis viri, domini Pauli abbatis Mogilniensis³ procedat.

[3] Petrus Nicolai de Clecuzsko⁴, Gneznensis diocesis, ad provisionem [(...)].

[k. 1v]

[4] Peregrinus Johannis de Lassko⁵, Gneznensis diocesis, ad sufficiens patrimonium.

[5] Nicolaus de Lipeze |G| Laurentii⁶, Gneznensis diocesis, ad provisionem venerabilis domini Stanislai de Janykowicze canonici Opathouiensis et plebani in Opoczna⁷ procedat.

[6] Andreas Luce de Parzinczewo⁸, [Gneznensis] diocesis, ad provisionem venerabilis [viri, domini Al]berti [(...)].

[k. 2]

[7] Frater Gregorius de Sirakowo, ordinis beati Augustini⁹, de licencia sui prioris.

[8] Andreas Michaelis de Srzebrzna Gorka¹⁰, Gneznensis diocesis, ad provisionem <magnifici> domini Luce palatini Poznaniensis¹¹ procedat.

[9] Bartholomeus Mathie <de> Troyanowicze¹², Gneznensis diocesis, ad provisionem venerabilis viri, domini Nicolai prepositi Myechouiensis¹³.

[10] [Fra]ter Laurenti[us] d[e (...)].

[k. 2v]

[11] Martinus |dē| Nicolai de Jamno¹⁴, |G| Poznaniensis diocesis, ad provisionem reveren(di) in Christo patris et domini Johannis episcopi Wladislaiensis¹⁵ et de licencia sui dioc(esani).

[12] Johannes Johannis de Malicze¹⁶, Gneznensis diocesis, ad sufficiens patrimonium, quod habet in dicta Malicze, procedat.

[13] M[.....] Andree de Pleschow¹⁷, G[neznensis diocesis, ad provi]sio[nem] ve[xiliferi Calisien]sis¹⁸ (...)].

[k. 3 – niezapisana]

[k. 3v]

^aAd titulum Sancte Matris Ecclesie ad gradus dyaconatus ordinandi procedant^b:

[14] Jacobus Nicolai de Prathkovo¹⁹, Gneznensis diocesis, ad provisionem venerabilis domini Johannis de Grandi canonici Gneznensis²⁰.

[15] Bartholomeus Sandiuogii de Nyemczino²¹, Gneznensis diocesis, ad sufficiens patrimonium, quod habet in ibidem, |q| procedat.

[16] Martinus An[dr]ee de Slawoschewo²², Gneznensis diocesis, ad provisionem venerabilis viri, domini Martini [decre]torum doctoris, canonici Gneznensis et prepositi Cruschwiciensis ecclesiarum²³, procedat.

[17] Nicolaus Blasii de Pobyedziska²⁴, G[ne]znensis diocesis, ad provisionem reveren(di) in Christo patris [et domini] Johannis episcopi Kuyawiensis²⁵ nec non procons[u]lis et consulum civitatis in Pobyed[zi]ska [(...)].

[k. 4]

[18] ^cFrater Johannes, ordinis Cisterciensis, de monasterio Wangrowiecz²⁶ de licencia sui superioris.

[19] Frater Cristianus, ordinis Ciste[r]ciensis, de monasterio Wangrowiecz²⁷ de licencia sui superioris^d.

[20] ^eFrater Thilmanus de monasterio Landensi, ordinis Cisterciensis²⁸, de licencia sui prioris^f.

[21] ^gAlbertus Nicolai de Przedborzs²⁹ ad certum titulum |stue| a[lt]aris Sancte Marie in ecclesia Gneznensi procedat.

[22] |Johannes Andree de Qwathkowieze³⁰ ad provisionem venerabilis viri, domini Andree archidiaconi Wnyeouiensis³¹ et nobilis Johannis heredis in Swincze³²|-^h.

[k. 4v – niezapisana]

^{a-b} Zapisano pismem o większym module.

^{c-d} Dodano ręką II.

^{e-f} Dodano ręką III.

^{g-h} Dodano ręką IV.

¹ Mikołaj syn Ozjasza, student w Krakowie 1450, altarysta w Grabienicach 1465 (*Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508*. Biblioteka Jagiellońska, rkp. 258, t. 1: Tekst, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska, współpr. R. Grzesik, Kraków 2004, nr 50h/171; *AP Poznań, Księgi sądu i urzędu grodzkiego w Poznaniu*, Gr. 6, s. 181); Ozjasz, wicepodsędek w Koninie 1432–1433, notowany w latach 1423–1465 (A. Gąsiorowski, *Urzednicy wielkopolscy 1385–1500. Spisy*, Poznań 1968, s. 124; *Kartoteka SHG*); Grabienice, wieś w pow. konińskim, par. własna.

² Sylwester syn Marcina, skądinąd nieznan; Marcin Modliszewski notowany był w źródłach w latach 1449–1476 (*Kartoteka SHG*); Modliszewo, wieś w pow. gnieźnieńskim, par. Modliszewko.

³ Paweł, opat w Mogilnie 1460–1465, zm. 9 VII 1465 (A. Czacharowski, Paweł [zm. 1465], w: *PSB*, t. 25, Wrocław 1980, s. 369).

⁴ Piotr syn Mikołaja, może tożsamy z Piotrem wikariuszem w Klecku w 1467 (*AA Gniezno, ACons. A 48*, k. 102); Klecko, miasto w pow. gnieźnieńskim, par. własna.

⁵ Peregryn (Pielgrzym) Łaski syn Jana, student w Krakowie 1459, duchowny 1462 (notowany z predykatem honorabilis), wspomniany jako prezbiter przy instytucji na plebanię w Łasku 12 II 1463 (dzierzył to beneficjum do 1483 r.; *AA Gniezno, ACap. A 3*, k. 47r–v), zm. po 1483 (*Metryka*, t. 1, nr 59h/209; T. Olek, *Acta działalności arcybiskupa Zbigniewa Oleśnickiego. [Studium źródłoznawcze]*, „*Studia Theologica Varsaviensia*”, 13, 1975, nr 1, s. 257; A. Szymczakowa, *Szlachta sieradzka w XV wieku. Magnifici et generosi*, Łódź 1998, s. 192); Łask, miasto w pow. szadkowskim, par. własna.

⁶ Lipce Reymontowskie, wieś w pow. rawskim, par. własna.

⁷ Stanisław, poświadczony jako kanonik opatowski 1445–1457 i później (jako posiadacz tej prebendy wspomniany w *Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis Jana Długosza* [t. 1–3, wyd. A. Przeździecki, Cracoviae 1863–1864]), a jako pleban w Opocznie 1441–1455 (P. Kardys, Stanisław z Jankowic – kanonik kielecki z XV w. i jego księgozbiór, „*Studia Muzealno-Historyczne*”, 3, 2011, s. 87–97); Jankowice, liczne wsie o tej nazwie.

⁸ Parzęczew, miasto w pow. łęczyckim, par. własna.

⁹ Grzegorz, skądinąd nieznan, zapewne zakonnik z klasztoru augustianów-eremitów w Sierakowie (*Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu*, cz. 4, red. T. Jurek, Poznań 2001–2008, s. 418–419); Sieraków, miasto w pow. poznańskim, par. własna.

¹⁰ Srebrna Góra, w drugiej połowie XV w. notowana jako miasto, pow. kcyński, par. własna.

¹¹ Łukasz [I] Górka, wojewoda poznański 1441–1475, starosta generalny Wielkopolski 1447–1448, 1451–1454, 1456–1457, zm. 1475 (*UdR. Spisy*, t. 1/1, s. 185; A. Gąsiorowski, Górka Łukasz [zm. 1475], w: *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa–Poznań 1981, s. 219).

¹² Trojanowice, wieś w pow. opoczyńskim, par. Żarnów.

¹³ Mikołaj Lisowski z Krzelczyc (ob. Skrzelczyce), prepozyt bożogrobców w Miechowie 1459–1468 (*Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 4, red. W. Bukowski, Kraków 2006–2014, s. 397).

¹⁴ Jamno, wieś na Mazowszu, pow. gąbiński, par. własna.

¹⁵ Jan Gruszczyński, biskup wrocławski 1449–1463, późniejszy biskup krakowski i arcybiskup gnieźnieński (P. Dembiński, *Poznańska kapituła katedralna schyłku wieków średnich. Studium prozopograficzne 1428–1500*, Poznań 2012, s. 425–427).

¹⁶ Jan syn Jana (notowanego w latach 1418–1449; zob. A. Gąsiorowski, *Urzednicy wielkopolscy 1385–1500*, s. 118, 119, 128; *Kartoteka SHG*). Duchowny Jan występuje w kontekście obrotu działami w Malicach i Wilkowie w latach 1472 i 1475 (*AP Poznań, Księgi sądu i urzędu grodzkiego w Poznaniu*, Gr. 8, s. 303 – sprzedaż bratu Maciejowi macierzyzny i ojcowizny za 100 grzywien; tamże, Gr. 9, k. 21v – zakup renty zapisanej na Malicach za 60 grzywien); Malice, wieś w pow. kcyńskim, par. Kcynia.

¹⁷ Pleszew, miasto w pow. kaliskim, par. własna.

¹⁸ Prawdopodobnie mowa tu o Mikołaju Pleszewskim, chorążym kaliskim 1429–1445 i 1447–1465, kasztelan kaliskim 1445–1447, zm. 27 III 1465 (A. Kozak, *Pleszew w późnym średniowieczu i u progu epoki nowożytnej [koniec XIV – początek XVI wieku]*, Poznań 2020, s. 101–108).

¹⁹ Jakub syn Mikołaja, zapewne tożsamy z Jakubem Pratkowskim, późniejszym plebanem w Zadzimiu (Z. Wilk-Woś, *Późnośredniowieczna kancelaria arcybiskupów gnieźnieńskich [1437–1493]*, Łódź 2013, s. 132); Pratków, wieś w pow. szadkowskim, par. Korczew.

- ²⁰ Jan Grądzki, kanonik gnieźnieński 1435–1466, zm. 1466 (M. Czyżak, *Kapituła katedralna gnieźnieńska w świetle metryki z lat 1408–1448*, Poznań 2003, s. 338–339; A. Szymczakowa, *Nobiles Siradiensis. Rody Porajów, Pomianów, Gryfów, Kopaczów i Pobogów*, Warszawa 2011, s. 365–367); Grądy, wieś w pow. sieradzkim, par. Kamionacz.
- ²¹ Bartłomiej syn Sędziwoja, skądinąd nieznan, Sędziwój notowany był w 1419, a w 1465 r. wspomniano wdowę po nim Martę (Kartoteka SHG); Niemczyn, wieś w pow. kcyńskim, par. Łekno.
- ²² Może: Słaboszewo (pow. gnieźnieński, par. własna), Sławoszew (pow. kaliski, par. własna i pow. łączycy, par. własna), ew. Sławoszewo (pow. koniński, par. Kleczew).
- ²³ Marcin Gruszczyński, kanonik gnieźnieński 1455–1470, doktor prawa kanonicznego w Bolonii 1455, prepozyt kruszewicki 1461–1470, zm. 1470 (A. Kowalska-Pietrzak, *Prałaci i kanonicy kapituły łączycy do schyłku XV wieku*, Łódź 2004, s. 272–274; S.A. Sroka, *Wykaz Polaków wypromowanych w Bolonii w drugiej połowie XV wieku*, *Kwart. Hist.*, 121, 2014, nr 1, s. 140–141).
- ²⁴ Pobiedziska, miasto w pow. gnieźnieńskim, par. własna.
- ²⁵ Jan Gruszczyński, zob. wyżej, przyp. 15.
- ²⁶ Jan cysters, może tożsamy z Janem wymienionym w *Aneksie C* pod nr. C II; Wągrowiec, miasto w pow. kcyńskim, par. własna.
- ²⁷ Wągrowiec, zob. wyżej, przyp. 26.
- ²⁸ Łąd, opactwo cystersów w pow. konińskim.
- ²⁹ Przedbórz, miasto w pow. checińskim, par. własna.
- ³⁰ Choć genealogia rodziny Kwiatkowskich h. Gryf została dokładnie opracowana (A. Szymczakowa, *Nobiles Siradiensis*, s. 300–320), to Jan syn Andrzeja oraz Andrzej nie są skądinąd znani, być może mowa tu zatem o plebejuszach; Kwiatkowice, wieś w pow. szadkowskim, par. własna.
- ³¹ Andrzej ze Stróży, archidiakon uniejowski 1460–1485, zm. 1485 (A. Jabłońska, *Kapituła uniejowska do początku XVI wieku*, Kielce 2005, s. 121).
- ³² Zapewne Jan ze Świnic odnotowany jako zmarły ok. 1465 r. (A. Szymczakowa, *Szlachta sieradzka*, s. 174); Świnice Warckie, wieś w pow. szadkowskim, par. własna.

Lista C

Wykaz dopuszczonych do akolitatu i nieokreślonych święceń wyższych (subdiakonatu?) z archidiecezji gnieźnieńskiej sporządzony około 1462 r.

Oryg.: AA Gniezno, ACons. H 493. Papier, ok. 220–250 x 210 mm (rozłożony arkusz), oryginalnie składka w formacie dutki (cztery karty), oderwana górna część rejestru, jednostka po konserwacji – masą papierową uzupełniono rozerwane brzegi kart

Uw.: Jednostka nieliczbowana. Podane w edycji numery kart mają charakter orientacyjny i odnoszą się do pierwotnego układu wykazu. Obecnie ze względów konserwatorskich składkę rozłożono na pojedyncze arkusze, k. 1v–2v i 3v–4v pozostały niezapisane

[k. 1]

[1][(...)^a]elis de Pa[.....] diocesis.

[2] Th[omas] Ambrosii de Grzomolthowi[cze]¹, Gneznensis diocesis.

[3] Nicolaus Mathie de Slugoczino², Gneznensis diocesis.

[4] Johannes Mathie de Zamoszcze³, Gneznensis diocesis.

[5] Jacobus Johannis de Leszyn⁴, Gneznensis.

[6] Mathias Stanislai de Coldramb⁵.

[7] Nicolaus Johannis de Sarp⁶, Gneznensis.

[8] Szwanthoslaus Johannis de Lupsthewo⁷, Gneznensis diocesis.

[9] Stanislaus Johannis de Russcze⁸.

[10] Jacobus Petri de Richloczicze⁹.

[11] ^b<Frater> Johannes |~~de m~~|, ordinis Cisterciensis, de monasterio Wangrowyecz¹⁰ de licencia sui superioris^c.

[12] ^d<Frater> Johannes de monasterio Landensi¹¹ de licencia sui prioris, ordinis Cisterciensis^e.

[k. 3]

[13] [(...)] Rokschicze¹² in [.....] |spatu| reverendissimi d[omini de] speciali comissione pro[cedat].

[14] Johannes Alberti de Pstroko[n]ye¹³, Gneznensis diocesis, ad provisionem honorabilis Nicolai canonici Lanciensis et plebani in Wrzesznya¹⁴ procedat.

[15] <^bFrater Petrus, ordinis Cisterciensis, de monasterio Wangrowycz¹⁵ de licencia sui superioris^c>.

[16] <^f[Wince]ncius de Timyenez¹⁶ ad certum titulum suorum beneficiorum^g>.

^a Nad pierwszym zachowanym zapisem widoczne laski liter, prawdopodobnie fragmenty wcześniejszego wpisu o dopuszczeniu do święceń.

^{b-c} Dodano ręką II.

^{d-e} Dodano ręką III.

^{f-g} Dodano ręką IV.

¹ Gruntowice, wieś w pow. kcyńskim, par. Kozielsko.

² Sługocin (dawne Sługocino Mnisie), wieś benedyktynów lubińskich w pow. konińskim, par. Łądek albo Sługocinek (dawne Sługocino Pańskie), położona obok poprzedniej wsi szlachecka w pow. konińskim, par. Myślibórz.

³ Zamoście, Zamość, kilka wsi o tej nazwie w archidiecezji gnieźnieńskiej.

⁴ Zapewne Łęzyn, wieś (ob. dzielnica Konina) w pow. konińskim, par. Gosławice.

⁵ Koldrąb, wieś w pow. gnieźnieńskim, par. własna.

⁶ Mikołaj syn Jana, skądinąd nieznan, Jan notowany był w źródłach w latach ok. 1446–1464 (Kartoteka SHG); Sarbia, wieś w pow. gnieźnieńskim, par. Popowo Kościelne.

⁷ Zapewne Lubstów, wieś w pow. konińskim, par. własna.

⁸ Zapewne Rusiec, wieś w pow. sieradzkim, par. Restarzew.

⁹ Jakub syn Piotra, skądinąd nieznan, Piotr Szczawieński z Rychlocice notowany 1455–1461, zm. przed 1483 (Słownik historyczno-geograficzny ziemi wieluńskiej w średniowieczu, oprac. R. Rosin, Warszawa 1963, s. 148; T. Stolarczyk, Szlachta wieluńska od XIV do połowy XVI wieku, Wieluń 2005, s. 125–126); Rychlocice, pow. wieluński, par. własna.

¹⁰ Jan cysters, może tożsamy z Janem wymienionym w Aneksie B pod nr. B 18; Wągrowiec, miasto w pow. kcyńskim, par. własna.

¹¹ Jan cysters, może tożsamy z „bratem Janem z Łądu” studentem w Krakowie w 1452 (Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508. Biblioteka Jagiellońska, rkp. 258, t. 1: Tekst, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska, współpr. R. Grzesik, Kraków 2004, nr 52e/009); Łąd, opactwo cystersów w pow. konińskim.

¹² Rokszyce, wieś w pow. piotrkowski, par. Piotrków Trybunalski.

¹³ Choć genealogia rodziny Pstrokońskich h. Poraj została dokładnie opracowana (A. Szymczakowa, Nobiles Siradiensis. Rody Porajów, Pomianów, Gryfów, Kopaczów i Pobogów, Warszawa 2011, s. 60–66), to Jan syn Wojciecha oraz Wojciech nie są skądinąd znani, być może mowa tu zatem o plebejuszach; Pstrokonie, wieś w pow. szadkowskim, par. Strońsko.

¹⁴ Mikołaj z Wrześni (syn Mikołaja dziedzica), student w Krakowie 1449 (Metryka, t. 1, nr 49e/049), kanonik łączycycki 1455–1467, zm. 1467 (A. Kowalska-Pietrzak, Prałaci i kanonicy kapituły łączycyckiej do schyłku XV wieku, Łódź 2004, s. 306–307; J. Korytkowski, Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych, t. 4, Gniezno 1883, s. 351–352); Września, miasto w pow. gnieźnieńskim, par. własna.

¹⁵ Wągrowiec, zob. wyżej, przyp. 10.

¹⁶ Zapewne Wincenty Kielbasa, kanclerz kapituły poznańskiej 1462–1468, biskup chełmiński 1467–1478, zm. 1478 (P. Dembiński, Poznańska kapituła katedralna schyłku wieków średnich. Studium prozopograficzne 1428–1500, Poznań 2012, s. 690–693); Tymieniec, wieś w pow. kaliskim, par. Staw.

Lista D

Wykaz dopuszczonych do akolitatu i nieokreślonych święceń wyższych z archidiecezji gnieźnieńskiej sporządzony około 1465 r.

Oryg.: AA Gniezno, ACons. H 491. Papier; ok. 310 x 220 mm (rozłożony arkusz), zatarty inkaust z licznymi ubytkami, oryginalnie arkusz zgięty na pół do formatu dutki, jednostka po konserwacji – masą papierową uzupełniono liczne dziury (m.in. w pierwotnym zagięciu karty) oraz uzupełniono uszkodzone brzegi arkusza

Uw.: Jednostka nieliczbowana. Podane w edycji numery kart mają charakter orientacyjny i odnoszą się do oryginalnego układu wykazu. Obecnie ze względów konserwatorskich rejestr przechowywany jest jako rozłożony arkusz

[k. 1] ^a-Ad [titulum Sancte Matris Eccle]sie accolitandi proced[ant]^b:

[1] Item Johannes Mathie de [.....]mo, Gneznensis diocesis, proce[dat].

[2] Item Nicolaus Johannis de [.....], Gneznensis diocesis, procedat.

[3] Item Jacobus Stanislai de C[ru]szyno¹, Gneznensis diocesis, proced[at].

[4] Item Jacobus Andree [de Cos]uby², Gneznensis diocesis, procedat.

[5] Item ~~Nicolaus~~ Venceslaus Nicolai de Crusyno³, Gneznensis [diocesis].

[6] Item Stanislaus Nicolai de Lypstoph⁴, Gneznensis diocesis.

[7] Item Paulus Johannis de Cleczk[o]⁵, Gneznensis diocesis.

[8] Item Albertus Nicolai de Vylcyn[o]⁶, Gneznensis diocesis, proced[at].

[9] Item Gregorius Martini de Vrzeszny[a]⁷, Gneznensis diocesis.

[10] Item Lucas Nicolai de Dyeka[no]wicze⁸, Gneznensis diocesis.

[11] Item Nicolaus Alberti de Vrzesznya⁹, G(neznensis) d[iocesis].

[12] [Item] Albertus Stanislai de Caple¹⁰, Gneznensis diocesis.

[13] Item Jacobus Johannis de B[...y], Gneznensis diocesis.

[14] Item Nicolaus Gregorii de Mysz[.....], Gneznensis d[iocesis].

[15] [Item] Simon Mathie de Conyn¹¹, Gneznensis diocesis.

[16] [Item] Nicolaus Johannis de Goszdowo¹², Gneznensis diocesis.

[17] [Item] Johannes Nicolai de Goszdowo¹³, Gneznensis diocesis.

[18] Item Petrus Martini de Colo¹⁴, Gneznensis diocesis, procedat.

[19] [Item] Ma]thias Stanislai de [S] Goslauicze¹⁵ [?], Gneznensis d[iocesis].

[20] [Item] Johannes Nicolai de Lekna¹⁶, Gneznensis diocesis, proced[at].

[21] Item Lucas Dominici de Pobiedziszky¹⁷, Gneznensis diocesis, pro[cedat].

[22] Item Andreas Jacobi de Olewyn¹⁸, Gneznensis diocesis, procedat.

[23] Item Albertus Nicolai de Gocalkowo¹⁹, Gneznensis diocesis, procedat.

[24] Item Petrus Alberti de Myescyszko²⁰, Gneznensis diocesis, procedat.

[25] Item Mathias Johannis de S[c]rzin²¹, Gneznensis diocesis, pro[cedat].

[26] Martinus Swanthoslai ~~Gnez~~ de Marcynk[owo]²².

[27] Item Johannes Michaelis de Cruchowo²³, G(neznensis) dioces[is].

[28] Laurencius Michaelis de Myedzydobr[z]s²⁴, G[neznensis diocesis].

[29] Item Stanislaus Jacobi de Smogulecz²⁵, Gneznensis d[iocesis].

[30] Item Petrus Math[ie] de Ciki²⁶ [?], Gneznensis diocesis, procedat.

[31] Item Nicolaus Stanislai de Dzyeczmarowycze²⁷, G(neznensis) d[iocesis], proce[dat].

[32] Item Jacobus Johannis de Ccynya²⁸, Gneznensis diocesis, proced[at].

[33] Item Johannes Nicolai de [In]owlocz²⁹.

[34] Item Johannes [..... de Wi]elawyesz³⁰, Gneznensis diocesis, proce[dat].

[35] Item Predsl[a]us [Jo]hann[is de W]yrzbycza³¹ Gneznensis diocesis.

[36] Item Martinus Jacobi de [.....]wky, G(neznensis) d(iocesis), proceda[t].

[37] Item Mathias Stanislai de Brudyno³², G(neznensis) d(iocesis), proc[edat].

[38] Item Mathias ~~Johannis~~ Mathie de Powycz³³.

[k. 1v] [39] Item Mathias Ni[colai] de [.....], Gneznensis d(iocesis), proceda[t].

[40] Item Albertus [.....], G(neznensis) d(iocesis), proceda[t].

[41] Item Johannes [..... de] Koszcyelec³⁴, G(neznensis) d(iocesis), proced[at].

[42] Item Andreas Johannis d[e K]rothoszyn³⁵, G(neznensis) diocesis, proce[dat].

[43] Item Johannes de Brudewo³⁶, Gneznensis diocesis, procedat.

[44] Item Nicolaus Petri de [.....].

[45] Item Michael Ma[rti]ni de Skarboszewo³⁷, Gneznensis diocesis, proced[at].

- [46] [Item] Petrus Johannis de Kal³⁸, Gneznensis diocesis, procedat.
 [47] Item Mathias Nicolai de Strzegocyn³⁹, Gneznensis diocesis, procedat.
 [48] Item Johannes Mathie de Janow Mlyn⁴⁰, Gneznensis diocesis, p[ro]cedat].
 [49] [Item] Thomas Laurencii de Ryłszko⁴¹, Gneznensis diocesis, procedat.
 [50] Item Mathias Johannis de S[...]rzew, Gneznensis diocesis.
 [51] [.....] Johannis de [.....], Gneznensis d[iocesis].
 [52] [.....] de [Varthoszyn] Varnaszyno⁴², G[neznensis] diocesis].
 [53] [.....]s Swanthoslai de Kcynya⁴³, G[neznensis] diocesis, proc[edat].
 [54] [Item] Jacobus Martini de Cynryewo⁴⁴, Gneznensis diocesis, pro[cedat].
 [55] [.....] Stanislai de Slesyn⁴⁵, Gneznensis diocesis, pro[cedat].
 [56] Item Stanislaus Johannis de Byezglyno⁴⁶ [.....].
 [57] [Item] Stanislaus C[...]ek Michaelis de Dabnycz[.....].
 [58] Item Laurencius de Nowa Wyesz⁴⁷, Gneznensis diocesis, proced[at].
 [59] Item Johannes Mathie de Blogye⁴⁸, Gneznensis diocesis, procedat.
 [60] Item Nicolaus Johannis de Vagrowyec⁴⁹, Gneznensis d(iocesis), proced[at].
 [61] Item Jacobus Nicolai de Byalky⁵⁰, Gneznensis d(iocesis), procedat.
 [62] Item Mathias Simonis de Smogulecz⁵¹, Gneznensis d(iocesis), proce[dat].
 [63] Item Jeorgius Daczbogycz de Squirnyewycz⁵², Gneznensis d(iocesis).
 [64] Item Johannes Martini de Vola Thadewszka⁵³, Gneznensis d(iocesis), pro[cedat].
 [65] Item Petrus de Lancicia⁵⁴ Martini, Gneznensis diocesis, procedat.
 [66] Item Martinus Stanislai de Lupcza⁵⁵, Gneznensis d(iocesis) Gn [!].
 [67] ^cFrater Andreas de Schirakowo⁵⁶, ordinis Fratrum Predicatorum, de licen[cia] superioris.
 [68] Frater Johannes de [T]hor[un]⁵⁷, ordinis eiusdem, de licencia sui super[ioris].
 [69] Frater Jacobus, ord[inis] eiu[s]dem, de licencia sui superioris.
 [70] Frater Johannes, ordinis eiusdem, de licencia.
 [71] Frater Venczeslaus de Wyelun⁵⁸, ordinis eiusdem^d.

[k. 2 – pusta]

- [k. 2v] [72] ^eNicolaus Petri de Nyedzelsko⁵⁹, Gneznensis diocesis, ad certum titulum sue capelle in Szaleschycze⁶⁰, Crac(oviensis) diocesis.
 [73] Cristianus [L]agener de Lawenborg⁶¹, Wlad(islaviensis) diocesis, ad [su]fficiens patrimonium de licencia sui dioc(esiani)^f.

^gIn nomine Domini amen. Sub anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo quinto^h.

^{a-b} Zapisano pismem o większym module.

^{c-d} Dodano ręką II.

^{e-f} Dodano ręką III. Noty odwrócone o 180 stopni w stosunku do głównej części tekstu.

^{g-h} Dodano ręką IV (próba pióra?) na niezapisanej części karty. Nota odwrócona o 180 stopni w stosunku do głównej części tekstu.

¹ Kruszyna, wieś w pow. wieluńskim, par. własna, ew. Kruszyna w pow. radomszczańskim, par. Wielgomłyny.

² Kozuby, wieś w pow. łęczyckim, par. Topola, ew. Stare lub Nowe Kozuby w pow. szadkowskim, par. Sędziejowice.

³ Kruszyna, zob. wyżej, przyp. 1.

⁴ Zapewne Lubstów, wieś w pow. konińskim, par. własna.

⁵ Klecko, miasto w pow. gnieźnieńskim, par. własna.

⁶ Wilczyn, miasto w pow. gnieźnieńskim, par. własna.

⁷ Września, miasto w pow. gnieźnieńskim, par. własna.

⁸ Dziekanowice, wieś w pow. gnieźnieńskim, par. własna.

⁹ Września, zob. wyżej, przyp. 7.

¹⁰ Czaple, wieś (ob. cz. Brudzewa) w pow. konińskim, par. Brudzew.

¹¹ Konin, miasto w pow. konińskim, par. własna.

- ¹² Gozdowo, Gozdów, kilka wsi o tej nazwie (pow. brzeziński, par. Koźle; pow. koniński, par. Grzymiszew; pow. pyzdrski par. własna).
- ¹³ Gozdowo, Gozdów, zob. wyżej, przyp. 12.
- ¹⁴ Koło, miasto w pow. konińskim, par. własna.
- ¹⁵ Gosławice, w archidiecezji gnieźnieńskiej leżało kilka wsi o tej nazwie: w pow. konińskim, par. własna (ob. cz. Konina), w pow. orłowskim, par. Stary Waliszew, w pow. orłowskim, par. Sobota oraz w pow. radomszczańskim, par. Dmenin.
- ¹⁶ Lekno, miasto w pow. kcyńskim, par. własna.
- ¹⁷ Pobiedziska, miasto w pow. gnieźnieńskim, par. własna.
- ¹⁸ Andrzej syn Jakuba, skądinąd nieznany, Jakub notowany w źródłach w 1464 r. (T. Stolarczyk, *Szlachta wieluńska od XIV do połowy XVI wieku*, *Wieluń* 2005, s. 192, 207); Olewin, wieś w pow. wieluńskim, par. Ruda.
- ¹⁹ Wojciech syn Mikołaja, skądinąd nieznany, może syn Mikołaja, dziedzica w Goczalkowie notowanego w latach 1465–1491 i brat Tomasza syna Mikołaja, notariusza publicznego admitowanego w diecezji gnieźnieńskiej w 1478 r. (A. Gąsiorowski, *Notariusze publiczni w Wielkopolsce schyłku wieków średnich. Katalog admisji w Gnieźnie i Poznaniu 1420–1500*, *Poznań* 1993, s. 68); Goczalkowo, wieś w pow. gnieźnieńskim, par. Niechanowo.
- ²⁰ Mieścisko, miasto w pow. gnieźnieńskim, par. własna.
- ²¹ Skrzynnno, miasto w pow. radomskim, par. własna.
- ²² Marcinkowo, wieś w pow. gnieźnieńskim, par. Kwieciszewo, ew. Marcinkowo Górne lub Dolne w pow. kcyńskim, par. Gąsawa.
- ²³ Kruchowo, wieś w pow. gnieźnieńskim, par. własna.
- ²⁴ Zapewne Międzybórz, wieś w pow. sandomierskim, par. Libiszów.
- ²⁵ Smogulec, miasto w pow. kcyńskim, par. własna.
- ²⁶ Kiki, jedna z wsi w pow. szadkowskim (par. Mikołajowice lub Świnice Warckie).
- ²⁷ Dziećmiarki, wieś w pow. gnieźnieńskim, par. Waliszewo.
- ²⁸ Kcynia, miasto, ośrodek powiatu.
- ²⁹ Inowłódz, miasto w pow. brzezińskim, par. własna.
- ³⁰ Wielowieś, wieś w pow. kaliskim, par. Ołobok.
- ³¹ Wierzbica, wieś w pow. radomszczańskim, par. Radomsko.
- ³² Brudzyń, wieś w pow. konińskim, par. Brudzew, ew. wieś w pow. kcyńskim, par. Janowiec Wielkopolski.
- ³³ Powidz, miasto w pow. gnieźnieńskim, par. własna.
- ³⁴ Kościelec, w archidiecezji gnieźnieńskiej kilka wsi o tej nazwie: w pow. inowrocławskim, par. własna, w pow. kaliskim, par. własna, w pow. konińskim, par. własna oraz w pow. wieluńskim, par. Borówno.
- ³⁵ Andrzej syn Jana, być może tożsamy ze studentem w Krakowie 1450 (Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508. Biblioteka Jagiellońska, rkp. 258, t. 1: Tekst, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska, współpr. R. Grzesik, *Kraków* 2004, nr 50e/003); Krotoszyn, zapewne miasto w pow. kaliskim, par. własna, ew. wieś w pow. gnieźnieńskim, par. Szczepanowo.
- ³⁶ Brudzew, Brudzewo, w archidiecezji gnieźnieńskiej kilka miejscowości o tej nazwie – miasto w pow. konińskim, par. własna oraz wsie: w pow. kaliskim, par. własna, w pow. pyzdrskim, par. własna oraz w pow. sieradzkim, par. Wąglczew.
- ³⁷ Skarboszewo, wieś w pow. pyzdrskim, par. własna.
- ³⁸ Kał, zaginiona wieś w pow. piotrkowskim, par. Czarnocin.
- ³⁹ Strzegocin, wieś w pow. łęczyckim, par. własna.
- ⁴⁰ Janowiec Wielkopolski, miasto w pow. gnieźnieńskim, par. własna.
- ⁴¹ Może Rgielsko, wieś w pow. kcyńskim, par. Tarnowo Pałuckie.
- ⁴² Może Wardężyn, wieś w pow. konińskim, par. Grabienice.
- ⁴³ Kcynia, zob. wyżej, przyp. 28.
- ⁴⁴ Czerniejewo, miasto w pow. gnieźnieńskim, par. własna.
- ⁴⁵ Ślesin, miasto w pow. konińskim, par. własna, ew. Śleszyn, wieś w pow. orłowskim, par. własna.
- ⁴⁶ Bierzplin, wieś w pow. pyzdrskim, par. Września.
- ⁴⁷ Nowa Wieś, w archidiecezji gnieźnieńskiej liczne wsie o tej nazwie (por. *Liber beneficiorum archidiecezji gnieźnieńskiej*, wyd. J. Łukowski, t. 2, *Gniezno* 1881, s. 72 indeksów).
- ⁴⁸ Błogie Szlacheckie, wieś w pow. opoczyńskim, par. własna.
- ⁴⁹ Wągrowiec, miasto w pow. kcyńskim, par. własna.
- ⁵⁰ Miejscowość niezidentyfikowana.
- ⁵¹ Smogulec, zob. wyżej, przyp. 25.
- ⁵² Skierniewice, miasto w pow. rawskim, par. własna.
- ⁵³ Może Wola Tądowska, zaginiona wieś w okolicy Tądowa Dolnego i Górnego w pow. sieradzkim, par. Jeziorsko (S. Kozierowski, *Badania nazw topograficznych na obszarze dawnej wschodniej Wielkopolski. P–Z i uzupełnienie*, *Poznań* 1928, s. 244; A. Szymczakowa, *Szlachta sieradzka w XV wieku. Magnifici et generosi*, *Łódź* 1998, wg indeksu).
- ⁵⁴ Łęczyca, stolica województwa.
- ⁵⁵ Lubcza, osada w pow. nakielskim, par. Sypniewo.
- ⁵⁶ Sierakowo, Sieraków, liczne miejscowości o tej nazwie.
- ⁵⁷ Zapewne Toruń, miasto w Prusach.

⁵⁸ *Wieluń, miasto, ośrodek powiatu.*

⁵⁹ *Mikołaj Madaliński syn Piotra, student w Krakowie 1457, kustosz wieluński 1467, kanonik tamże 1470 (T. Nowak, Duchowieństwo ziemi wieluńskiej w drugiej połowie XV i na początku XVI wieku, Wieluń 2017, s. 24–25, 32, 161; T. Stolarczyk, Szlachta wieluńska, s. 28); Niedzielsko, wieś w pow. wieluńskim, par. Wieluń.*

⁶⁰ *Miejscowość niezidentyfikowana. W diecezji krakowskiej istnieją dwie wsie o nazwie Zalesice (pow. lelowski, par. Podlesie oraz pow. radomski, par. Wierzbica), jednak nie są notowane tam żadne beneficja kościelne. Gdyby poprawić odczyt na „Dzaleschycze”, miejscowość można byłoby identyfikować z Daleszycami, miastem w pow. chęcińskim, par. własna.*

⁶¹ *Lębork, miasto na Pomorzu.*

Indeks miejscowości

Kursywą zapisano miejscowości nierozpoznane lub o niepewnej identyfikacji. Wszelkie informacje o osobach oraz wsiach i miastach (lokalizacja) umieszczono pod odpowiednimi numerami w przypisach do edycji.

BIERZGLIN: – Stanisław syn Jana (D 56); BŁOGIE SZLACHECKIE: – Jan syn Macieja (D 59); BOBREK: – Piotr Strzelicz kanonik gnieźnieński (A 9); BRUDZEW, BRUDZEWO: – Jan (D 43); BRUDZEW: zob. Czaple; BRUDZYŃ: – Maciej syn Stanisława (D 37); BYALKY: – Jakub syn Mikołaja (D 61); CZAPLE: – Wojciech syn Stanisława (D 12); CZERNIEJEWO: – Jakub syn Marcina (D 54); CZESZEWO (pow. kcyński): – Dobiesław syn Sławnika z Morakowa i Cz., kanonik gnieźnieński i kanclerz łączycy (A 1 – prowizor); CZESZEWO (pow. pyzdrowski): – Mikołaj Jarocki archidiacon kaliski (A 2); DALESZYCE: zob. Niedzielsko; DZIEĆMIARKI: – Mikołaj syn Stanisława (D 31); DZIEKANOWICE: – Łukasz syn Mikołaja (D 10); GĘBICE: – Mikołaj Małostryj wikariusz wieczysty w Gnieźnie (A 8); GNIEZNO: zob. Bobrek, Czeszewo (pow. kcyński), Gębice, Grądy, Gruszczycy, Przedbórz; GOCZAŁKOWO: – Wojciech syn Mikołaja (D 23); GOSŁAWICE: – Maciej syn Stanisława (D 19); GOZDOWO, GOZDÓW: – Jan syn Mikołaja (D 17), – Mikołaj syn Jana (D 16); GÓRKA MIEJSKA: – Łukasz wojewoda poznański (B 8 – prowizor); GRABIENICA: – Mikołaj syn Ozjasza (B 1); GRĄDY: – Jan kanonik gnieźnieński (B 14 – prowizor); GRUNTOWICE: – Tomasz syn Ambrożego (C 2); GRUSZCZYCE: – Jan biskup włocławski (B 11 – prowizor, B 17 – prowizor), – Marcin kanonik gnieźnieński i prepozyt kruszwicki (B 16 – prowizor); INOWŁÓDZ: – Jan syn Mikołaja (D 33); JAMNO: – Marcin syn Mikołaja (B 11); JANIKOWICE: – Stanisław kanonik opatowski, pleban w Opocznie (B 5 – prowizor); JANOWIEC WIELKOPOLSKI: – Jan syn Macieja (D 48); JAROCIN: zob. Czeszewo (pow. pyzdrowski); JERZYN: – Bartłomiej syn Stanisława (A 1); KALISZ: zob. Czeszewo (pow. pyzdrowski), Pleszew; KAŁ: – Piotr syn Jana (D 46); KAMIEN KRAJEŃSKI: zob. Szaradowo; KCYNIA: – Jakub syn Jana (D 32), – NN syn Świętosława (D 53); KIKI: – Piotr syn Macieja (D 30); KŁECKO: – Paweł syn Jana (D 7), – Piotr syn Mikołaja (B 3); KOŁDRĄB: – Maciej syn Stanisława (C 6); KOŁO: – Piotr syn Marcina (D 18); KONIN: – Szymon syn Macieja (D 15), zob. też *Gosławice, Łężyń*; KOŚCIELEC: – Jan (D 41); KOZUBY, KOZUBY NOWE lub STARE: – Jakub syn Andrzeja (D 4); KROTOSZYN: – Andrzej syn Jana (D 42); KROWICA PUSTA: – Wojciech Łaski kasztelan łędzki (A 4 – prowizor); KRUCHOWO: – Jan syn Michała (D 27); KRUSZWICA: zob. Gruszczycy; KRUSZYNA: – Jakub syn Stanisława (D 3), – Waclaw syn Mikołaja (D 5); KWIATKOWICE: – Jan syn Andrzeja (B 22); ŁĄD: – Jan cysters (C 12), – Tylman cysters (B 20), zob. też Krowica Pusta; LĘBORK: – Krystian Lagener (D 73); LIPCE REYMONTOWSKIE: – Mikołaj syn Wawrzyńca (B 5); LUBCZA: – Marcin syn Stanisława (D 66); LUBSTÓW: – Stanisław syn Mikołaja (D 6), – Świętosław syn Jana (C 8); ŁASK: – Peregryn (Pielgrzym) Łaski syn Jana (B 4), zob. też Krowica Pusta; ŁEKNO: – Jan syn Mikołaja (D 20); ŁĘCZYCA: – Jan dominikanin (A 7), – Piotr syn Marcina (D 65), zob. też Czeszewo (pow. kcyński), Września; ŁĘŻYŃ: – Jakub syn Jana (C 5); MALICE: – Jan syn Jana (B 12); MARCINKOWO, MARCINKOWO DOLNE lub GÓRNE: – Marcin syn Świętosława (D 26); MIECHÓW: zob. Skrzelczyce; MIEŚCISKO: – Piotr syn Wojciecha (D 24); MIĘDZYBÓRZ: – Wawrzyniec syn

Michała (D 28); MODLISZEWO: – Sylwester syn Marcina (B 2); MOGILNO: – Paweł opat (B 2 – prowizor); MORAKOWO: zob. Czeszewo (pow. kcyński); NIEDZIELSKO: – Mikołaj syn Piotra posiadacz beneficjum w Zalesicach bądź Daleszycach (D 72); NIEMCZYN: – Bartłomiej syn Sędziwoja (B 15); *NOWA WIEŚ*: – Wawrzyniec (D 58); OLEWIN: – Andrzej syn Jakuba (D 22); OPATÓW i OPOCZNO: zob. *Janikowice*; PARZĘCZEW: – Andrzej syn Łukasza (B 6); PLESZEW: – Mikołaj chorąży kaliski (B 13 – prowizor), – NN syn Andrzeja (B 13); POBIEDZISKA: – Łukasz syn Dominika (D 21), – Mikołaj syn Błażeja (B 17), – rada miejska (B 17 – prowizor); POWIDZ: – Maciej syn Macieja (D 38); POZNAŃ: zob. Górka Miejska, Trłąg; PRATKÓW: – Jakub syn Mikołaja (B 14); PRZEDBÓRZ: – Wojciech syn Mikołaja altarysta gnieźnieński (B 21); PSTROKONIE: – Jan syn Wojciecha (C 14); RAKOWICE: – Marcin syn Jana (A 4); *RGIELSKO*: – Tomasz syn Wawrzyńca (D 49); ROKSZYCE: – NN (C 13); *RUSIEC*: – Stanisław syn Jana (C 9); RYCHŁOCICE: – Jakub syn Piotra (C 10); SARBIA: – Mikołaj syn Jana (C 7); SĘPÓLNO KRAJEŃSKIE: – Piotr syn Jakuba (A 6); *SIERAKOWO*, *SIERAKÓW*: – Andrzej dominikanin (D 67); *SIERAKÓW*: – Grzegorz augustianin (B 7); SKARBOSZEWO: – Michał syn Marcina (D 45); SKIERNIEWICE: – Jerzy syn Dadzboga (D 63); SKRZELCZYCE: – Mikołaj Lisowski prepozyt w Miechowie (B 9 – prowizor); SKRZYNNO: – Maciej syn Jana (D 25); *SLUGOCIN* lub *ŚLUGOCINEK*: Mikołaj syn Macieja (C 3); *ŚLABOSZEWO*, *ŚLAWOSZEW* lub *ŚLAWOSZEWO*: – Marcin syn Andrzeja (B 16); SMOGULEC: – Maciej syn Szymona (D 62), – Stanisław syn Jakuba (D 29); SREBRNA GÓRKA: – Andrzej syn Michała (B 8); STRÓŻA: – Andrzej archidiakon uniejowski (B 22 – prowizor); STRZEGOCIN: – Maciej syn Mikołaja (D 47); SZARADOWO: – Wojciech kasztelan kamiński (A 6 – prowizor); *ŚLESIN* lub *ŚLESZYN*: – NN syn Stanisława (D 55); ŚWINICE WARCKIE: – Jan (B 22 – prowizor); TORUŃ: – Jan dominikanin (D 68); TRŁĄG: – Szczepan (Stefan) podstoli poznański (A 3 – prowizor); TROJANOWICE: – Bartłomiej syn Macieja (B 9); TRZEMESZNO: – Bogusław syn Andrzeja (A 3); TYMIENIEC: – Wincenty Kiełbasa (C 16); UNIEJÓW: zob. Stróża; *WARDEŻYN*: – NN (D 52); WĄGROWIEC: – Jan cysters (B 18), – Jan cysters (C 11), – Krystian cysters (B 19), – Mikołaj syn Jana (D 60), – Piotr cysters (C 15); WIELOWIEŚ: – Jan (D 34); WIELUŃ: – Wacław dominikanin (D 71); WIERZBICA: – Przeclaw syn Jana (D 35); WILCZYN: – Klemens syn Mikołaja (A 5), – Wojciech syn Mikołaja (D 8); WŁOCLAWEK: zob. Gruszczycy; *WOLA TĄDOWSKA*: – Jan syn Marcina (D 64); WRZEŚNIA: – Grzegorz syn Marcina (D 9), – Jan (A 5 – prowizor), – Mikołaj (A 5 – prowizor), – Mikołaj kanonik łączycycki i pleban we Wrześni (C 14 – prowizor), – Mikołaj syn Wojciecha (D 11), – Wichna wdowa po Zawiszy (A 5 – prowizor); *ZALESICE*: zob. Niedzielsko; *ZAMOŚCIE* lub *ZAMOŚĆ*: – Jan syn Macieja (C 4)

Fifteenth-century lists of candidates for ordination from the Archdiocese of Gniezno

Summary: This article presents the problem of documenting the ordination of clergy in the fifteenth-century Archdiocese of Gniezno against a broad European background. Its purpose is to indicate when such registers began to be kept in Poland and establish their oldest chancellery form. The text discusses four previously unpublished lists of ordained clergymen. The first register (List A), made in 1404, has been preserved on a card attached to the manuscript of the Jagiellonian Library under the reference number 143 III. The next three that survived as loose folds of the *folio fracto* format, were found in 2015 among the documentation of the consistory of Gniezno (Lists B, C, and D). They are currently stored in the Archdiocesan Archive in Gniezno (ACons. H 491–493). Although these registers are severely damaged, on the basis of indirect criteria, they can be dated to 1462 (Lists B and C) and around 1465 (List D). A detailed analysis of the registers reveals that the documents A–D are not lists of those already ordained but candidates for ordination drawn up by examiners. This is evidenced by the fact that several different hands write the registers, there are glosses with comments on the candidates, and one of the candidates was crossed out, or by the content of the headings which have sometimes been preserved (Lists B and D). These lists indicate that in the Gniezno archdiocese, written lists of people admitted to holy orders were prepared from the beginning of the fifteenth century. The registers of candidates for ordination usually took the form of loose sheets or folds (the oldest lists of the ordained known from thirteenth-century England had a similar form) of *folio*

fracto format. It is possible that some of them were temporarily stored (Lists B, C, and D), but their chancellery form was conducive to rapid dispersion and loss of registers. An appendix to the article contains an edition of the analysed registers, supplemented by an index of places.

Nota o autorze: Adam Kozak, ur. 1987, absolwent Wydziału Prawa i Administracji (2012) oraz Wydziału Historycznego (2015) Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, pracownik Instytutu Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN (Poznań). Specjalizuje się w historii osadnictwa, historii prawa i edytorstwie źródeł historycznych.

Author: Adam Kozak, b. 1987, graduate of the Faculty of Law and Administration (2012) and the Faculty of History (2015), Adam Mickiewicz University in Poznań; researcher at the Tadeusz Manteuffel Institute of History, Polish Academy of Sciences, Poznań. He specialises in the history of settlement, history of law and source editing.

Pracownia Słownika Historyczno-Geograficznego Wielkopolski
Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk
ul. Mielżyńskiego 27/29
61-725 Poznań
e-mail: akozak@ihpan.edu.pl

Bibliografia

- Borek A., *Baza danych jako forma edycji wykazów święceń duchowieństwa*, Roczn. Hum., 64, 2016, z. 2, s. 59–88
- Borek A., *Święcenia duchowieństwa w późnośredniowiecznej Polsce. Praktyka i jej uwarunkowania na przykładzie wrocławskich wykazów święceń*, St. Źródł., 52, 2014, s. 45–71
- Davis V., *Clergy in London in the Late Middle Ages. A Register of Clergy Ordained in the Diocese of London Based on Episcopal Ordination Lists 1361–1539*, London 2000
- Dohar W.J., *Medieval Ordination Lists. The Origins of a Record*, „Archives. The Journal of the British Records Association”, 20, 1992, nr 87, s. 17–35
- Doležalová E., *Světcenci pražské diecéze 1395–1416*, Praha 2010
- Gąsiorowski A., *Święcenia w diecezji kujawskiej na przełomie XV i XVI wieku*, Roczn. Hist., 67, 2001, s. 79–105
- Hledíková Z., *Svěcení duchovenstva v církvi podjednou. Edice pramenů z let 1438–1521*, Dolní Břežany 2014
- Kaczmarek K., *Święcenia duchowieństwa w diecezji gnieźnieńskiej w latach 1482–1493*, Poznań 2018
- Katalog duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego na podstawie ksiąg święceń biskupów wrocławskich 1650–1810/12*, oprac. S. Jujeczka, H. Gerlic, W. Könighaus, Wrocław 2014
- Klerycy z ziem polskich, litewskich i pruskich święceni w Rzymie (XVI – pocz. XX w.)*, oprac. S. Jujeczka, Wrocław 2018
- Kozak A., Łukaszewski J., *Dokumentacja konsystorska z XV i początku XVI wieku odkryta w katedrze gnieźnieńskiej*, Roczn. Hist., 83, 2017, s. 203–227
- Kozak A., Łukaszewski J., *Późnośredniowieczne dokumenty papierowe odnalezione w katedrze gnieźnieńskiej*, „Studia Gnesnensia”, 29, 2015, s. 359–361
- Kujawski W., *Wykazy święconych z najstarszej księgi akt działalności biskupów wrocławskich (Kurozwęckiego i Przerębskiego – lata 1496–1511)*, ABMK, 72, 1999, s. 23–112
- Łosowska A., *Wykazy wyświęconych w diecezji przemyskiej w pierwszej połowie XVI wieku*, „Premisla Christiana”, 16, 2014/2015, s. 201–250
- Smith D.M., *Guide to Bishops' Registers of England and Wales. A Survey from the Middle Ages to the Abolition of Episcopacy in 1646*, London 1981
- Sumowski M., *Święcenia duchowieństwa w późnośredniowiecznych Prusach*, Roczn. Hist., 85, 2019, s. 27–89
- Thornton D.E., *How Useful are Episcopal Ordination Lists as a Source for Medieval English Monastic History?*, „The Journal of Ecclesiastical History”, 69, 2018, nr 3, s. 493–530
- Wilk-Woś Z., *Późnośredniowieczna kancelaria arcybiskupów gnieźnieńskich (1437–1493)*, Łódź 2013
- Wiśniowski E., *Duchowni święceni w roku 1515 w świetle płockiej księgi święceń*, Roczn. Hum., 34, 1986, nr 2, s. 507–512